

2011

[DE OVERSTAP VAN PRAKTIJKSTROOM NAAR VERVOLGONDERWIJS]

Naam student: Wendy Matthijssen

Studentnummer: 2153056

Opleiding: Master Special Education Needs (M. SEN) Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg

Leerroute: WEC cluster 3

Begeleider: Karel Smeets

Datum: juni 2011

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Introductie	5
1. De onderzoeksvraag	7
1.1. Aanleiding van het onderzoek en probleemformulering	7
1.2. Aannames en hypothesen bij de start	7
1.3. Probleemverkenning	8
1.3.1 Probleemverkenning theoretisch	8
1.3.2 Probleemverkenning in praktijk	9
1.4. Doelstelling van het onderzoek	9
1.5. De onderzoeksvraag en deelvragen	10
2. Theoretische onderbouwing onderzoek	11
2.1 Visie	11
2.2 Kwaliteitsverbetering van het (V)SO	12
2.2.1 Uitstroomprofielen in het VSO	12
2.2.2 Diploma	14
2.3 De praktijkstroom	15
2.3.1 Arbeidstoeleiding	15
2.3.2 Uitstroomgegevens	16
2.4 Vervolgonderwijs	17
2.4.1 Toelatingseisen	17
2.4.2 Toelating in de praktijk	19
2.4.3 Uitval in het mbo	20
2.5 Het werken met competenties	23
2.5.1 'Heft in eigen handen'	23
2.5.2 Vergelijking competenties 'Heft in eigen handen' met het mbo	24
3. De onderzoeksmethodologie	26
3.1 Onderzoekscontext	26
3.2 Onderzoeksstrategie	26
3.3 Onderzoeksgroep	27

3.4	Onderzoeksmethode	27
3.5	Het onderzoeksinstrument	28
3.6	Data-analyse	28
3.7	Etnische richtlijnen	29
3.8	Betrouwbaarheid en validiteit	29
4.	De data-analyse	31
4.1	Interview leerlingen	31
4.2	Vergelijking oud-leerlingen, mentoren en ambulant begeleiders	39
4.2.1	Vergelijking oud-leerling 1, mentor en ambulant begeleider	39
4.2.2	Vergelijking oud-leerling 2, mentor en ambulant begeleider	42
5.	Conclusies, discussie en aanbevelingen	45
5.1	Conclusies	45
5.2	Integratie van conclusies	52
5.3	Discussie	53
5.4	Aanbevelingen	54
6.	Evaluatie en reflectie	57
6.1	Persoonlijke reflectie op het onderzoeksverloop	57
6.2	Reflectie op mijn persoonlijk professionele ontwikkeling	58
6.3	Reflectie op mijn ontwikkeling als onderzoeker	58
6.4	Doelrealisatie	59
	Literatuur	60
	Bijlagen	62
Bijlage I	Test Studie & Handicap	63
Bijlage II	Competenties 'Heft in eigen handen'	66
Bijlage III	Competenties mbo	69
Bijlage IV	Interviewschema	70
Bijlage V	Uitwerking interviews	72
Bijlage VI	Vergelijking oud-leerling 1, mentor, ambulant begeleider	82
Bijlage VII	Vergelijking oud-leerling 2, mentor, ambulant begeleider	84

Samenvatting

In de praktijkstroom van Mytylschool de Schalm worden de leerlingen voorbereid op arbeid. We werken individueel naar een goed passende plek op de arbeidsmarkt. Er zijn vaker leerlingen die de overstap willen maken naar vervolgonderwijs. Zij pakken deze kans met beide handen aan en zijn gemotiveerd om dit zo goed mogelijk te doen. Ze willen bewijzen dat ze er bij horen en iets kunnen bereiken. Deze overstap is voor veel leerlingen lastig.

Mijn onderzoeksvraag is:

Hoe hebben oud-leerlingen van de praktijkstroom vanaf 2007 tot 2010 de overstap ervaren van de Schalm naar vervolgonderwijs op het gebied van persoonlijke, sociale, organisatorische en cognitieve competenties?

Op de Schalm werken we met 'Heft in eigen handen'. Deze methode werkt met competenties die verwijzen naar mijn onderzoeksvraag. Leerlingen worden zo goed voorbereid om de overstap naar vervolgonderwijs te maken waar al gewerkt wordt met competentiegericht onderwijs.

In het onderzoek is gebruik gemaakt van open interviews om na te gaan wat de beleving van oud-leerlingen was tijdens de overstap van praktijkonderwijs naar vervolgonderwijs.

Uit dit onderzoek zijn de volgende belangrijke conclusies en aanbevelingen gekomen.

Het is moeilijk te vergelijken hoe oud-leerlingen de overstap naar vervolgonderwijs hebben ervaren. Dit is per individu verschillend. De leerlingen zijn naar andere scholen gedaan, zijn andere problemen tegengekomen, hebben andere mentoren en andere ambulant begeleiders. Deze factoren hebben invloed op hoe ze de overstap hebben ervaren.

De oud-leerlingen, mentoren en de ambulant begeleiders hebben allemaal aangegeven dat leerlingen een goede basiskennis moeten hebben van de vakken rekenen/wiskunde, Nederlands en Engels. Hierbij is het voeren van coachingsgesprekken met de mentor en ambulant begeleider belangrijk om problemen te kunnen bespreken. In gesprek met de leerling kom je erachter hoe en

wat de leerling denkt, voelt en ervaart. Dit valt of staat met goede coachende vaardigheden. Oud-leerlingen hebben ook aangegeven dat het contact met klasgenoten een succesfactor was. Ze werden geaccepteerd en konden hulp aan elkaar vragen en van elkaar leren.

Volgens de oud-leerlingen, mentoren en ambulant begeleiders zijn de volgende competenties belangrijk in het vervolgonderwijs:

- Persoonlijke competenties: zelfstandig werken, werken onder druk, discipline tonen.
- Sociale competenties: opkomen voor jezelf, praten en luisteren, werken met anderen.
- Organisatorische competenties: volgens een plan werken, problemen oplossen.
- Cognitieve competentie: leren.

Om de leerlingen goed voor te bereiden op de arbeidsmarkt, is het goed om branchegerichte cursussen aan te bieden als arbeidsvoorbereiding. Hierbij staat het leren van algemene beroepsvaardigheden binnen een interne stage centraal. Deze kennis kunnen de leerlingen toepassen op de arbeidsmarkt.

Introductie

Persoonlijke intro

Na het afronden van de Pabo in 2004 had ik niet meteen een baan. Ik wilde graag werken in het speciaal onderwijs, wat ik niet had gedacht bij de start van de opleiding. Mijn zusje heeft een ontwikkelingsachterstand en is vanaf haar 4 jaar naar het speciaal onderwijs gegaan. Ik heb door stages gemerkt dat mijn hart in het speciaal onderwijs lag en dat mijn ervaring me verder zou kunnen helpen.

Ik ben via een vriendin bij Mytyschool de Schalm terecht gekomen. Ik wist niet zo goed wat ik moest verwachten, maar heb een paar dagen meegelopen. Dit was op het voortgezet speciaal onderwijs (VSO). Ik was maar een paar jaar ouder dan sommige leerlingen! Zo begon mijn werk als invaller. Ik heb ingevallen in verschillende klassen, van kleuters tot de laatste groep van het VSO. Na een jaar invallen, kwam er een vacature voor een 1^e jaars groep op het VSO in de praktijkstroom. Ik heb gesolliciteerd naar deze baan en werd aangenomen. De start van mijn loopbaan is meteen in een sneltrein terecht gekomen. Door verschillende omstandigheden kwam het implementeren van een nieuwe methode geheel op mijn bord te liggen. Als beginnend leerkracht was dit heftig, maar het heeft mij sterk gemaakt en ik ben trots dat ik dit heb kunnen bereiken.

Nu zijn we al een aantal jaar verder. Ik ben ondertussen mentor geweest van verschillende groepen. Op dit moment werk ik in een 4^e jaars groep van de praktijkstroom. De leerlingen worden voorbereid om volgend schooljaar stage te gaan lopen. Naast het lesgegeven heb ik er in de loop van de jaren een aantal verantwoordelijkheden bij gekregen. Ik ben ZVT-coördinator (zelfverantwoordelijk team) van de praktijkstroom, wat inhoudt dat ik de schakel ben tussen directie en team, aanspreekpunt van de praktijkstroom en vergaderingen voorziet. Sinds dit jaar ben ik projectleider van de nieuwe kwaliteitswet. Ik ben lid van een aantal werkgroepen en bewaak het proces, zodat het VSO in 2013 klaar is voor deze nieuwe wet.

De onderzoekscontext

Ik ga mijn onderzoek uitvoeren op Mytyschool de Schalm. De Schalm biedt onderwijs, zorg en revalidatie aan leerlingen en jongeren met een lichamelijke of

meervoudige beperking in de leeftijd van 4 – 20 jaar (cluster 3). Ook wordt onderwijs geboden aan jongeren met een chronische ziekte en/ of een somatische aandoening in de leeftijd van 13 – 20 jaar.

Binnen de Schalm staat de hulpvraag van de leerling centraal en worden onderwijs, zorg en revalidatie afgestemd op de mogelijkheden van de leerling. Ook is het onderwijs gericht op het toekomstperspectief en bereiden leerlingen op de Schalm zich voor op uitstroom op de domeinen; wonen, werken, vrije tijd en maatschappelijke oriëntatie.

Persoonlijke motivatie

Mijn persoonlijke motivatie voor dit onderzoek is dat leerlingen vaker de overstap willen maken naar vervolgonderwijs. Ze willen het gevoel hebben dat ze er ook bij horen en dat ze iets kunnen bereiken. Een diploma betekent dat de kansen op de arbeidsmarkt worden vergroot.

De overstap voor leerlingen naar vervolgonderwijs is vaak erg groot. Ze zijn niet competent genoeg om deze stap goed te kunnen maken. Ik vind het belangrijk dat dit voor leerlingen beter geregeld wordt. Hierdoor zullen we het onderwijs zo goed mogelijk moeten afstemmen op wat de leerling nodig heeft.

In hoofdstuk 1 ga ik uitgebreid in op de aanleiding van het onderzoek.

Woord van dank

Ik wil nog graag nog een aantal mensen bedanken. Dankzij hun medewerking is mijn onderzoek tot stand gekomen. De directie van de Schalm die mij de gelegenheid heeft gegeven om deze studie te mogen volgen. Mijn collega's voor hun bijdrage aan de onderzoeksgegevens en de steun en adviezen die ze me hebben gegeven. Een speciaal woord van dank is voor de oud-leerlingen die meegewerkt hebben aan dit onderzoek. Zonder hen was dit onderzoek niet tot stand kunnen komen.

Ik wil mijn critical friends bedanken, Debbie Koperdraat en Stefan van Casteren, bij wie ik altijd terecht kon. Verder bedank ik Karel Smeets, mijn onderzoeksbegeleider, en mijn medestudenten voor het geven van feedback en het stellen van vragen. Dit heeft mij verder geholpen in het proces.

Hoofdstuk 1 De onderzoeksvraag

1.1 Aanleiding van het onderzoek en probleemformulering

Op de Schalm werken we in de praktijkstroom met de leerlingen richting arbeid. Alle vakgebieden worden zo praktisch mogelijk behandeld, zodat leerlingen worden voorbereid om zo zelfstandig mogelijk te kunnen functioneren in de maatschappij. Hierbij werken we met interne stages om zo de algemene stagevaardigheden te oefenen. In de laatste jaren van hun schoolloopbaan wordt er door middel van externe stages een goede plek gezocht op de arbeidsmarkt. In hoofdstuk 2 ga ik hier dieper op in.

In de afgelopen jaren is dit veranderd. Leerlingen willen steeds meer een diploma halen, omdat ze hopen op een betere kans in de maatschappij. Hiervoor willen ze toch de stap maken naar vervolgonderwijs. Voorheen was de Schalm voorzichtig om leerlingen de overstap te laten maken naar vervolgonderwijs. We waren bang dat leerlingen het niet zouden redden in het vervolgonderwijs en na een moeilijke start toch weer aangewezen waren op de arbeidsmarkt.

Ik heb van een aantal oud-leerlingen gehoord dat het inderdaad een grote stap is naar vervolgonderwijs. Volgens deze oud-leerlingen had dit vooral te maken met het feit dat ze op de Schalm onvoldoende werden voorbereid. Leerlingen werden door verschillende collega's gewaarschuwd en soms afgeraden om naar vervolgonderwijs te gaan. Het zou te moeilijk zijn, vragen zoals: "Kun je het wel aan?", "Weet je het wel waar je aan begint?" etc. Ik denk dat ik hier ook een aandeel in heb gehad. Hoe langer ik op de Schalm werk, hoe meer ik vind dat leerlingen een kans moeten krijgen. Als ze deze stap willen maken, moeten ze ervoor gaan.

1.2 Aannames en hypothesen bij de start

Ik denk dat we op school onvoldoende tegemoet komen aan de wensen van leerlingen. Ze krijgen te weinig kans om zelf aan te geven wat ze nog willen leren of wat ze nodig hebben voor de toekomst richting vervolgonderwijs. Als leerlingen een betere voorbereiding op de Schalm krijgen, zal de overstap naar vervolgonderwijs makkelijker gemaakt worden.

Leerlingen kunnen zelf goed aangeven wat ze nodig hebben.

1.3 Probleemverkenning

1.3.1 Probleemverkenning theoretisch

Leerlingen gaan van de praktijkstroom richting vervolgonderwijs (mbo). Het ontwikkelen van algemene beroepscompetenties is belangrijk. Het leren van een beroep zal in het vervolgonderwijs centraal staan. Er zal van leerlingen worden verwacht dat ze zelfstandig kunnen leren. Hier hebben ze bepaalde competenties voor nodig.

Ik heb voor het begrip competentie gekozen, omdat een competentie een combinatie is van kennis, vaardigheden en gedrag.

Een competentie is: *‘bewezen vermogens om kennis, vaardigheden en persoonlijke, sociale en/of methodologische capaciteiten te gebruiken bij werk of studie en voor professionele en/of persoonlijke ontwikkeling’*. (De Inspectie van Onderwijs, 2009 p.10)

In dit praktijkonderzoek zal gebruik worden gemaakt van persoonlijke competenties, sociale competenties, organisatorische competenties en een cognitieve competentie. Ik heb voor deze indeling gekozen, omdat deze begrippen horen bij de methode ‘Heft in eigen handen’.

Het is bekend dat het Wetsvoorstel kwaliteit (V)SO volgens het Ministerie van OCW vanaf 2012/13 in wetgeving omgezet zal worden. Hierin staan een aantal thema's centraal wat betreft arbeidstoeleiding, zoals uitstroomprofielen, diploma en nazorg. Voor alle uitstroomprofielen worden kerndoelen en doelen op het terrein van sociale competenties, persoonlijkheidsvorming, voorbereiding op de maatschappij en algemeen vormende doelen gesteld. Voor het uitstroomprofiel arbeidsmarktgericht volgen nieuw te ontwikkelen kerndoelen gebaseerd op de systematiek eindtermen/kwalificatiedossier van het mbo. Hierdoor zou de overstap naar vervolgonderwijs beter moeten worden.

Dit wordt in hoofdstuk 2 verder uitgelegd.

1.3.2 Probleemverkenning in praktijk

Op dit moment vinden we dat leerlingen de kans moeten krijgen om de stap naar vervolgonderwijs te maken. Leerlingen hebben na hun schoolloopbaan op de Schalm

recht op nazorg en begeleiding door de nazorgcommissie. Zij houden tot twee jaar na het verlaten van de Schalm contact met de leerling en de huidige school. Het is goed dat de leerlingen nog 2 jaar na het verlaten van de Schalm gevolgd worden. Op deze manier kunnen we in de gaten houden hoe het met ze gaat en eventueel hulp bieden. Leerlingen krijgen in het vervolgonderwijs begeleiding van een ambulant begeleider.

Voorafgaand aan de toelating tot het mbo maken leerlingen een test bij het Servicecentrum Studie & Handicap van het ROC. Ze worden op verschillende onderdelen getest. Dit zijn de onderdelen behorend bij het Kwalificatiestructuur Beroepsonderwijs niveau 1-2. De onderdelen zijn 'motivatie' en 'capaciteiten'. Na de uitslag van deze test volgt een advies welk niveau de leerling aankan. Zo is het voor de leerling meteen duidelijk of het wel of niet haalbaar is. Eerst was het een enkeling die de test ging maken, nu worden het er elk jaar meer. Aan het eind van schooljaar 2010 – 2011 stromen er ongeveer 6 van de 15 schoolverlaters van de praktijkstroom uit naar vervolgonderwijs. Voor de toekomst zou het mooi zijn als 75% van de leerlingen naar het vervolgonderwijs zou uitstromen. De kans op een plek op de arbeidsmarkt wordt zo groter.

Sinds een aantal jaar werken we met 'Heft in eigen handen'. Deze methode wordt gebruikt om door middel van testen en coachingsgesprekken voor de leerling inzichtelijk te krijgen: 'Wie ben ik?', 'Wat kan ik?', 'Wat wil ik?'. Hier kunnen we richting de stages op inspelen. De methode richt zich op vervolgonderwijs en arbeidsmarkt.

1.4 Doelstelling van het onderzoek

De doelstelling is om in gesprek met oud-leerlingen erachter te komen wat hun beleving was tijdens de overstap van de Schalm naar vervolgonderwijs. Ik wil weten wat al goed ging en wat nog verbeterd moest worden wat betreft hun competenties op het gebied van persoonlijke, sociale, organisatorische en cognitieve competenties. Hierna kan gekeken worden hoe wij ons onderwijsaanbod zo kunnen afstemmen, dat de overstap naar vervolgonderwijs beter gaat.

1.5 De onderzoeksvraag en deelvragen

Onderzoeksvraag:

Hoe hebben oud-leerlingen van de praktijkstroom vanaf 2007 tot 2010 de overstap ervaren van de Schalm naar vervolgonderwijs op het gebied van persoonlijke, sociale, organisatorische en cognitieve competenties?

Deelvragen:

- Naar welke opleiding en niveau zijn de oud-leerlingen uitgestroomd?
- Hoe hebben de oud-leerlingen de overstap ervaren?
- Hoe was de voorbereiding die de oud-leerlingen op de Schalm hebben gekregen?
- Wat waren de successen van de oud-leerlingen in het vervolgonderwijs?
- Welke problemen zijn de oud-leerlingen in het vervolgonderwijs tegengekomen?
- Op welke competenties voelden de oud-leerlingen zich al competent direct na het verlaten van de Schalm?
- Welke competenties vinden zij dat ze nog moesten ontwikkelen?
- Wat vinden de oud-leerlingen dat ze nog nodig hadden om hun competenties te ontwikkelen?
- Hoe ziet de toekomst van de oud-leerlingen eruit?

Hoofdstuk 2 Theoretische onderbouwing onderzoek

2.1 Visie

“Mytyschool de Schalm werkt met leerlingen naar een toekomst van eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid. Bij de Schalm ga je stappen vooruit! Dit is de droom van de Schalm. De school wil bij leerlingen een hoge mate van zelfstandigheid bereiken. Leerlingen leren om zich kritisch op te stellen tegenover zichzelf en de samenleving. Dit alles is een continu proces: van kleuters die keuzes maken in hun spel tot jongvolwassenen die gaan kiezen voor een opleiding of een beroep”. (Schoolgids 2010 – 2011)

In Claasen, W. & Bruïne, E. de & Schuman, H. & Siemons, H., Velthooven, B. van (2009) worden de kenmerken weergegeven voor actief burgerschap:

- Burgerschapsperspectief: het gaat niet alleen om de leerling in het hier-en-nu, maar op het volwaardig functioneren als burger.
- Empowerment: focus ligt op de krachtbronnen, de mogelijkheden van de leerling en zijn omgeving.
- Eigenaarschap en gedeelde verantwoordelijkheid: de leerling heeft een eigen (doorslaggevende) stem in de te stellen doelen en daarvoor gevraagde ondersteuning.
- Diversiteit: doelen en werkwijze worden afgestemd op de individuele perspectieven en mogelijkheden.
- Maatwerk: voorzieningen worden flexibel afgestemd op de leerling.
- Samenwerking en participatie: actieve en nabije samenwerking van de betrokkenen.
- Maatschappelijke betrokkenheid: opheffen van maatschappelijke barrières.

Deze kenmerken zijn terug te vinden in de visie van de school. We werken met leerlingen naar een goede plek in de maatschappij. We kijken hierbij naar de mogelijkheden van de leerlingen en proberen talenten verder te ontwikkelen. De leerling bepaalt zelf aan welke doelen er gewerkt gaat worden. Dit betekent dat er binnen het onderwijsprogramma gedifferentieerd moet worden.

Deze visie houdt in dat leerlingen met een hoge mate van zelfstandigheid de school verlaten. Hier moeten wij ons onderwijsaanbod op aanpassen. Als een leerling iets

wil leren wat belangrijk is voor zijn of haar toekomst, vind ik dat wij dit al school moeten bieden. Het is onze taak om die leerling verder te helpen.

Voor dit onderzoek betekent dit dat wij de leerling moeten begeleiden bij de overstap. Als een leerling een achterstand heeft voor rekenen en/of Nederlands, moeten wij er als school alles aan doen om deze achterstand te verminderen. Zo wordt de kans om succesvol de overstap naar vervolgonderwijs te maken groter.

2.2 Kwaliteitsverbetering van het (V)SO

Het is bekend dat het Wetsvoorstel kwaliteit (V)SO volgens het Ministerie van OCW vanaf 2012/13 in wetgeving omgezet zal worden.

De doelstelling van de wetwijziging is onder meer het vergroten van de opbrengstgerichtheid van scholen door het werken met ontwikkelingsperspectieven voor hun leerlingen, waarbij ze door- en uitstromen naar één van drie uitstroomprofielen: profiel vervolgonderwijs, arbeidsmarktgericht profiel of profiel dagbesteding. Voor alle uitstroomprofielen geldt dat scholen leerlingen systematisch en doelgericht naar dat uitstroomprofiel leiden. Goed inzicht in wat de leerling kan, wil en nog moet leren is essentieel om het uitstroomprofiel en de voortgang te bepalen.

Er staan een aantal thema's centraal wat betreft arbeidstoeleiding, zoals uitstroomprofielen, diploma en nazorg.

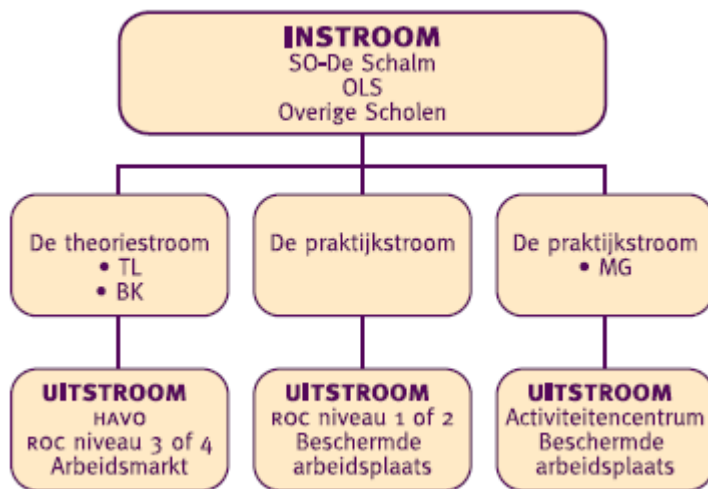
2.2.1 Uitstroomprofielen in het VSO

Het voortgezet speciaal onderwijs moet minstens één van de onderstaande profielen aanbieden:

- Vervolgonderwijs
- Arbeidsmarktgericht
- Dagbesteding

Deze uitstroomprofielen worden op dit moment op de Schalm al aangeboden.

Het onderwijs op het VSO ziet er als volgt uit:

De Schalm heeft drie stromen:

- De theoriestroom (profiel vervolgonderwijs):
 - In de theoretische leerstroom (TL) wordt aan leerlingen theoretisch onderwijs gegeven met methoden uit het VMBO. Na de eerste jaren wordt bekeken of diploma of deelcertificaten haalbaar zijn. Deze afronding kan alleen op VMBO-TL niveau, omdat het staatsexamen waarmee de Schalm werkt niet in de andere VMBO – leerwegen afgelegd kan worden.
 - Het onderwijs in de beroepsgerichte leerstroom (BK) is, naast kennisoverdracht, gericht op een algemeen maatschappelijke voorbereiding en persoonlijke vorming.
- De praktijkstroom (arbeidsmarktgericht profiel):
 - De praktische leerstroom richt zich onderwijsinhoudelijk sterk op de leerinhouden van het praktijkonderwijs. Dit wordt vormgegeven met de methode PrOmotie. De praktijkstroom begeleidt de leerlingen optimaal op weg naar zelfstandig werken, wonen, vrije tijd en lid zijn van de samenleving.
- De praktijkstroom MG (profiel dagbesteding):
 - De PMG-stroom richt zich op een aangepast onderwijsprogramma dat meer gericht is op themagericht onderwijs en praktisch, betekenisvol gericht onderwijs. De leerlingen kunnen zich in hun eigen tempo, op

hun eigen manier ontwikkelen in een veilige en uitdagende leeromgeving.

Tijdens dit onderzoek richt ik me alleen op de praktijkstroom.

2.2.2 Diploma

Dit onderzoek is gericht op het arbeidsmarktgerichte profiel. Deze leerlingen worden voorbereid op werk, terwijl ze toch uitstromen naar vervolgonderwijs. Er zijn verschillende redenen om deze leerlingen niet in het profiel vervolgonderwijs te plaatsen. Belangrijk is om goed naar de leerling te kijken. Waar liggen de kwaliteiten? In overleg met de leerling en ouders/verzorgers wordt gekeken naar wat het beste past bij de leerling.

Als je de uitstroombestemming van het profiel vervolgonderwijs met het arbeidsmarktgerichte profiel vergelijkt, zijn er enkele overeenkomsten te zien. Ook deze leerlingen hebben de mogelijkheid om erkende kwalificaties (mbo niveau 1 en/of 2) of certificaten (landelijk erkende branchecertificaten) te halen. Als een leerling geen startkwalificatie kan halen (mbo niveau 2) is het door middel van SVA-cursussen¹ mogelijk om een leerling te certificeren voor vaardigheden die nodig zijn op de arbeidsmarkt. Ze worden samen met het beroepsveld, kenniscentrum en/of branchevereniging ontwikkeld. Dit betekent dat ze goed aansluiten op het niveau van de doelgroep. De certificaten worden door de branche erkend. Dit biedt meer toekomstperspectief als werknemer. Dit werkt voor alle partijen motiverend.

Als het voor een leerling haalbaar is om een diploma of erkend certificaat te halen, vergroot dit hun eigenwaarde. Het behalen van een diploma geeft leerlingen meer zelfvertrouwen en het gevoel dat ze erbij horen. Daarbij heeft een leerling na het behalen van een diploma 2x zoveel kans op een plek op de arbeidsmarkt.
(www.rijksoverheid.nl)

¹ Schoolontwikkeling VSO Arbeidsvoorbereiding (branchegerichte cursus)

2.3 De praktijkstroom

2.3.1 Arbeidstoeleiding

De praktijkstroom op de Schalm bereidt de leerlingen voor op arbeid. Dit wordt steeds verder op- en uitgebouwd. We werken met interne stages om de algemene stagevaardigheden te oefenen. In de laatste jaren van hun schoolloopbaan wordt er door middel van externe stages een goede plek gezocht op de arbeidsmarkt.

De arbeidstoeleiding ziet er op de Schalm als volgt uit:

- 1^e en 2^e jaar:
Brede oriëntatie volgens de lessen Praktijk & Loopbaan van de methode PrOmotie.
- 3^e jaar: interne praktijktraining
Leerlingen werken met de klas ongeveer 6 weken aan een bepaald onderdeel:
 - o Catering
 - o Administratie
 - o Schoonmaken
 - o Productie
 - o ICT
 - o Techniek

Hierin komen zowel de algemene stagevaardigheden als de vakgerichte stagevaardigheden aan bod. Aan het eind van een blok wordt er een excursie georganiseerd naar een mogelijke arbeidsplaats voor in de toekomst.

- 4^e jaar: leerwerkplekken
Dit zijn werkplekken zowel intern als extern de school. Leerlingen kunnen een keuze maken uit verschillende werkplekken waar ze de al eerder geleerde werkzaamheden kunnen toepassen.
 - o Intern: catering en administratie
 - o Extern: Jeka – schoonmaken, Prisma – productie, Flitzdesign – ICT, Rolerisuit – techniek en dieren verzorgen

Deze leerwerkplekken worden begeleidt door een medewerker van school. Het schooljaar is verdeeld in 3 blokken. Hierdoor is het mogelijk om 3 verschillende werkplekken uit te proberen. Ook is het mogelijk dat leerlingen langer blijven, zodat ze hun kwaliteiten nog verder kunnen uitbreiden.

- 5^e en 6^e jaar: externe stage

Leerlingen gaan aan een externe stage beginnen. Het is individueel bekeken wat de beste plaats is voor de leerling. Ook de duur van een stage is verschillend. Dit is mede afhankelijk van de stageplaats.

Volgens Zon (2003) is de doelstelling van arbeidstoeleiding in het VSO te omschrijven als het voorbereiden van de leerlingen op een toekomstige baan.

Oriënteren	Voorbereiden	Toeleden (een baan zoeken)	Ondersteund werken
De leerling kiest in welke richting hij zich verder wil ontwikkelen.	De leerling werkt gericht aan het vergroten van zijn capaciteiten zodat hij de kans vergroot dat hij na de school werk vindt in de richting die hij wenst.	De schoolverlater gaat op zoek naar de baan die past bij zijn wensen en capaciteiten.	De werknemer verricht betaald werk en heeft daarbij eventueel ondersteuning gericht op behoud arbeidscontract langere duur.

Fasen in arbeidstoeleidingsproces

Gezien deze fasen in arbeidstoeleiding worden de leerlingen op de Schalm goed voorbereid op arbeid. Ze kunnen zich breed oriënteren. Ze krijgen in de loop van de tijd steeds meer keuzes en zelfstandigheid voor het vinden van een baan passend bij hun wensen en mogelijkheden. Leerlingen worden goed voorbereid op arbeid, maar het probleem is dat leerlingen op deze manier geen goede voorbereiding krijgen om naar vervolgonderwijs te gaan. Vandaar dat mijn onderzoek gericht is op de uitstroom naar vervolgonderwijs.

2.3.2 Uitstroomgegevens

De uitstroomgegevens van alle leerlingen van 1-8-2005 t/m 1-9-2009 is als volgt:

Uitstroom naar dagbesteding: 24%
 Uitstroom naar (beschermde) arbeid: 17%
 Uitstroom naar vervolgonderwijs: 59%

De uitstroom van de meeste leerlingen van de praktijkstroom gaat naar (beschermde) arbeid of dagbesteding. Hier zien we de laatste jaren toch een verandering in. Een aantal jaar geleden ging 1 op de 15 schoolverlaters van de praktijkstroom naar vervolgonderwijs. Het aantal is elk jaar toegenomen. Aan het eind van schooljaar 2010 – 2011 stromen er ongeveer 6 van de 15 schoolverlaters van de praktijkstroom uit naar vervolgonderwijs. Steeds meer leerlingen willen een diploma halen om zo een betere plaats in de maatschappij te vinden. In plaats van naar arbeid, gaan ze in een van de laatste jaren van hun schoolloopbaan naar vervolgonderwijs.

2.4 Vervolgonderwijs

Zoals te zien in het schema van §2.2.1 kunnen leerlingen na de praktijkstroom zich aanmelden voor niveau 1 of 2 van een mbo-opleiding. De indeling van het mbo is als volgt:

Niveau 1: assistentenopleiding

Niveau 2: basisberoepsopleiding

Niveau 3: vakopleiding

Niveau 4: middenkaderopleiding

Ze kunnen hierbij kiezen voor een bol- of bbl-opleiding. Een bol-opleiding (beroepsopleidende leerweg) bestaat uit school en stage, waarbij meer theorie en zelfstudie centraal staat. Een bbl-opleiding (beroepsbegeleidende leerweg) is werken en leren, waarbij er veel in de praktijk gewerkt wordt.

2.4.1 Toelatingseisen

Er zijn geen toelatingseisen voor een niveau-1 opleiding. Dit betekent dat een mbo-opleiding alle leerlingen moet toelaten die zich hiervoor aanmelden. Het is echter wel belangrijk om het eindniveau van het praktijkonderwijs te laten aansluiten bij het beginniveau van het mbo. Verschillende samenwerkingsverbanden maken wel gebruik van toelatingseisen. Deze zijn onderling op elkaar afgestemd. Enkele voorbeelden hiervan zijn:

Cognitieve vaardigheden

- Begrijpend lezen: DLE 40 (groep 6 basisonderwijs)
- Rekenen: DLE 30 (groep 5/6 basisonderwijs)
- Nederlands: mondeling en schriftelijk minimaal AVI1
- IQ: minimaal 80

Niveau 1 bol-opleiding:

- Positief advies vanuit het praktijkonderwijs: motivatie, beroepshouding, zelfbeeld, beroepsbeeld, capaciteiten en leervorderingen.
- Positieve beoordeling van een beroepsgerichte stage.
- Minimaal 2 jaar een arbeids- of beroepsoriënterend programma gevolgd, inclusief stages.

Niveau 1 bbl-opleiding:

- Werk hebben bij een erkend leerbedrijf.
- Lagere DLE normen dan een bol-opleiding.

Dit zijn echter geen criteria, maar richtlijnen waar naar gekeken kan worden. Als een leerling een lagere DLE heeft, zou dit gecompenseerd kunnen worden met andere competenties, zoals inzet en motivatie. Eventueel kan een school een leerling ook laten testen op capaciteiten. Dit geeft inzicht in de mogelijkheden van de leerling. Uit de test blijkt ook de ondersteuning die nodig is en de haarbaarheid van slagen.

Leer- en beroepsvaardigheden

Er worden bij scholen verschillende leer- en beroepsvaardigheden gebruikt. Hier is geen overlap in. Ook is het niet altijd duidelijk welk waarneembaar gedrag je bij een bepaalde vaardigheid verwacht.

Van Duist & De Jongh (2000) verstaan onder beroepsvaardigheden "... het leren van die vaardigheden die je nodig hebt bij de uitoefening van je beroep" (p. 20):

- Het leren van kennis: feitenkennis, begrippen leren, verklaren van verschijnselen. Dit zijn cognitieve vaardigheden.
- Het leren van psychomotorische vaardigheden: leren van handelingen en vaardigheden.

- Het leren van interactieve vaardigheden: communiceren met anderen, actie en reactie.
- Het leren van reactieve vaardigheden: leren van houdingen.

De competenties die ik in dit onderzoek gebruik zijn algemene beroepscompetenties (bijlage II). Als ik dit vergelijk met bovenstaande beroepsvaardigheden vallen de volgende dingen op.

- Het leren van kennis komt terug in de cognitieve competentie.
Toch kun je er bij de gedragsankers (het gedrag wat een leerling moet laten zien) niet echt uithalen of er feitenkennis, begrippen leren en verklaren van verschijnselen terugkomt.
- Het leren van psychomotorische vaardigheden komt terug in de organisatorische competenties.
Bij de competenties volgens een plan werken, problemen oplossen en netjes werken leren leerlingen van handelingen en vaardigheden. Ze leren wat een goede manier van werken is.
- Het leren van interactieve vaardigheden komt terug in de sociale competenties.
Hier gaat het om communiceren met anderen en actie / reactie. Dit zie ik vooral terug bij de competenties praten en luisteren, werken met anderen en werken met klanten. Hierbij staat het communiceren centraal.
- Het leren van reactieve vaardigheden komt terug in de persoonlijke competenties.
Het leren van houdingen komt terug in de competenties inzet tonen, goede indruk geven, discipline tonen en aanpassen. Bij deze competenties leren leerlingen hoe ze zichzelf het beste kunnen laten zien.

2.4.2 Toelating in de praktijk

Als leerlingen van de praktijkstroom naar het vervolgonderwijs willen uitstromen, melden ze zich aan bij het ROC West-Brabant. Zij hebben vaak extra ondersteuning nodig. Hiervoor melden ze zich aan bij Servicecentrum Studie & Handicap. Leerlingen kunnen dan aangegeven waar rekening mee gehouden moet worden. Je kunt hier denken aan:

- Informatie, advies en voorlichting over studeren met een functiebeperking.
- Begeleiding en ondersteuning van individuele studenten.

- Benodigde aanpassingen en voorzieningen.
- Toekenning van extra begeleidingsuren.
- Hulp bij het voorbereiden van een aangepaste stageplaats.

De leerlingen krijgen bij Studie & Handicap een test om te zien of een mbo-opleiding haalbaar is. Er wordt op verschillende onderdelen getest. Dit hoort bij de Kwalificatiestructuur Beroepsonderwijs niveau 1-2. Dit is onderdeel van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB 1996) en sluit aan bij de indeling in opleidingsniveaus. De onderdelen waar op getest wordt, zijn 'motivatie' en 'capaciteiten'. Voor meer uitleg over de testen verwijs ik naar bijlage I. Deze testen worden gescoord of een leerling boven of onder het gemiddelde zit. Als blijkt dat het overgrote deel onder het gemiddelde zit, is het voor de leerling niet haalbaar om een mbo-opleiding te gaan volgen. Als een leerling net onder het gemiddelde zit, zou een mbo-opleiding haalbaar kunnen zijn, mits de leerling voldoende begeleiding krijgt en een goede inzet heeft. Er wordt dan veel van de leerling gevraagd, waardoor er hard gewerkt zal moeten worden om de mbo-opleiding te kunnen halen.

2.4.3 Uitval in het mbo

In het mbo is de uitval hoog, vooral op de laagste niveaus. In 2005/'06 vertrok vanuit de assistentenopleidingen ruim 35% (bol) tot meer dan 40% (bbl) als voortijdig schoolverlater. Als een leerling vanuit de assistentenopleiding uit het mbo vertrekt, zijn dit ook schoolverlaters. Niveau 1 is niet genoeg voor een startkwalificatie. In de beroepsopleiding (niveau 2) vertrok ongeveer 15% als voortijdig schoolverlater. (Herweijer, 2008)

Leerlingen die zonder vmbo diploma instromen in het mbo lopen groter risico om uit te vallen. Dit heeft te maken met een drempelloze toelating binnen het mbo. Zorgleerlingen die in het vmbo leerwegondersteuning hebben kregen, zijn nu aangewezen op de reguliere zorg en begeleiding van het ROC.

Risico's van voortijdig schoolverlaten die door Herweijer (2008) en Holker (2008) allebei worden genoemd zijn:

- Individuele kenmerken:
 - Jongens / meisjes

Jongens vallen vaker uit dan meisjes. Een mogelijke oorzaak is het verschil in het uiten van problemen. Jongens vertonen vaker externaliserend probleemgedrag (bv. alcoholgebruik, drugsgebruik) en meisjes vaker internaliserend probleemgedrag (bv. emotionele problemen, psychische stoornissen).

- Handicaps en stoornissen
 - Voor een groep jongeren is het halen van een startkwalificatie te hoog gegrepen vanwege hun beperkte cognitieve vermogen.
 - Voor leerlingen met lichamelijke beperkingen of stoornissen zoals ADHD kunnen moeite hebben met het behalen van een startkwalificatie.
 - Leerlingen volgen met extra ondersteuning regulier onderwijs. De extra voorzieningen zijn niet altijd voldoende om het nadeel van beperkingen te compenseren.
- Gezinskenmerken:
 - Sociaaleconomische status
 - Kinderen uit gezinnen met een lagere sociaaleconomische status komen met een achterstand van de basisschool en die achterstand neemt in de loop van het voortgezet onderwijs toe.
 - Het opleidingsniveau en de ondersteuning van de ouders spelen een belangrijke rol bij voortijdig schoolverlaten.
 - Etnische herkomst
 - Het lage opleidingsniveau van veel ouders uit de minderheden.
 - Taal die thuis wordt gesproken, opvoedingsgewoonten en de geringe bekendheid met het Nederlandse onderwijs.
 - Eenoudergezinnen
 - Opgroeien in een eenoudergezin heeft een negatieve invloed op de schoolloopbaan. Ze presteren minder goed in het voortgezet onderwijs.
 - Spanningen die aan een echtscheiding vooraf gaan.
 - Financiële problemen.
- Schoolkenmerken

- Schoolgrootte: door massaliteit, anonimiteit en het gebrek aan persoonlijk contact zouden leerlingen zich verloren voelen in de grote scholengemeenschappen.
- Samenstelling leerling-populatie.

Uit het onderzoek van Herweijer (2008) zijn een aantal conclusies en aanbevelingen gekomen. Wat is er nodig om voortijdig schooluitval te voorkomen?

- Leerprestaties verbeteren en het verminderen van achterstanden (basisvaardigheden rekenen en Nederlands).
- Begeleiding en hulp aan leerlingen met problemen moeten worden versterkt.
- Goede loopbaanoriëntatie en –begeleiding.

Het ministerie van OCW wil uitval voorkomen. In 2006 kwam het kabinet met de nota 'Aanval op de Schooluitval'. Deze nota heeft 7 speerpunten:

- Extra aandacht voor de overgang van vmbo naar mbo. Betere aansluiting en aandacht voor opvang en begeleiding van leerlingen.
- Meer ruimte voor vmbo-scholieren die het best leren met hun handen. Programma moet aangepast worden op de individuele wensen en mogelijkheden van de leerlingen.
- Meer een betere zorg op school door een ZAT (Zorg Advies Team): professionals die problemen vroeg signaleren en tot actie overgaan.
- Betere loopbaanoriëntatie, studiekeuze en begeleiding. Dit motiveert leerlingen en kan uitval voorkomen.
- Aantrekkelijker onderwijs. Afwisseling in het schoolprogramma, zodat leerlingen met plezier naar school gaan.
- Inzet van EVC-trajecten (Erkenning van elders verworven competenties) voor schooluitvallers van 18 – 23 jaar.

Uit de hierboven gelezen risico's en mogelijke oplossingen vind ik het belangrijk dat:

- Leerlingen een goede keuze van opleiding maken. Dit kan door een goede loopbaanoriëntatie en –begeleiding. Mogelijkheden zijn het bekijken van opleidingen, stages, meeloopdagen.
- Leerlingen kennismaken met het mbo door proeflessen te volgen.

- Goede samenwerking tussen scholen, zodat de mbo scholen meer belangrijke informatie krijgen over de leerlingen die instromen.
- Goede begeleiding en ondersteuning bieden aan leerlingen.
- In het mbo buiten theorie meer beroepsgerichte praktijk aanbieden.

2.5 Het werken met competenties

De Inspectie van Onderwijs heeft in 2009 onderzoek gedaan naar het competentiegericht onderwijs in het mbo. In dit onderzoek wordt de definitie gegeven van competenties (p.10): *'bewezen vermogens om kennis, vaardigheden en persoonlijke, sociale en/of methodologische capaciteiten te gebruiken bij werk of studie en voor professionele en/of persoonlijke ontwikkeling'*.

Een competentie is dus een combinatie van kennis, vaardigheden en gedrag.

Competentiegericht onderwijs is een manier van onderwijs in het middelbaar beroepsonderwijs. Binnen competentiegericht onderwijs is er meer aandacht voor het ontwikkelen van een goede beroepshouding. Competenties zoals samenwerken en communiceren zijn belangrijke voorwaarden om goed te kunnen functioneren in de maatschappij. (Leraar 24, dossier 911)

2.5.1 'Heft in eigen handen'

Sinds een aantal jaar zijn we gestart met de methode 'Heft in eigen handen'. Dit is een methode om leerlingen inzicht te geven in de vragen: 'Wie ben ik?', 'Wat kan ik?' en 'Wat wil ik?'. Leerlingen verkennen zelf hun persoonlijkheid, drijfveren, arbeidsmarktcompetenties en beroepswensen.

In de eerste 2 leerjaren maken de leerlingen kennis met de termen die gebruikt gaan worden en het voeren van coachingsgesprekken. Leerlingen maken in het derde jaar een start met het programma op de computer. Zij maken verschillende testen waaruit een rapportage voortkomt: een persoonlijk ontwikkelplan. Dit vormt de basis voor het zoeken naar een goede uitstroom. Hierbij is de coachende rol van de docent van groot belang.

Door op de Schalm te werken met 'Heft in eigen handen' leren leerlingen om te gaan met competentiegericht onderwijs. De competenties ('Wat kan ik?') zijn algemene beroepscompetenties. Deze competenties worden zoveel mogelijk geïntegreerd in

het totale onderwijsprogramma. De competenties waar met een leerling aan gewerkt wordt, worden ook ingezet tijdens de arbeidstoeleiding.

In bijlage II staan de competenties van 'Heft in eigen handen' weergegeven. Deze competenties zijn onderverdeeld in persoonlijke competenties, sociale competenties, organisatorische competenties en een cognitieve competentie. In de bijlage staan de competenties verder onderverdeeld in gedragsankers. Dit is het gedrag wat je van de leerling wilt zien.

2.5.2 Vergelijking competenties 'Heft in eigen handen' met het mbo

Vanaf 2010 moeten alle mbo-opleiding werken met de nieuwe competentiegericht kwalificatiedossiers. Zo worden alle opleidingen omschreven in competenties. Deze competenties worden weer onderverdeeld in componenten. In bijlage III staan de competenties en componenten die nodig zijn voor een AKA-opleiding². Deze competenties zijn nodig om met succes een niveau 1 opleiding af te ronden. (Barneveld, D. van & Bos, G. J. & Doornbos, R., 2008)

In het overzicht hieronder wordt weergegeven welke competenties van 'Heft in eigen handen' ook gebruikt worden binnen het mbo.

Competenties 'Heft in eigen handen'	Competenties mbo
Inzet tonen	Aandacht en begrip tonen
Werken onder druk	Met druk en tegenslag omgaan
Discipline tonen	Instructie en procedures opvolgen
Aanpassen	Omgaan met verandering en je aanpassen
Werken met anderen	Samenwerken en overleggen
Werken met klanten	Zich op de behoeften en verwachtingen van de klant richten
Volgens een plan werken	Plannen en organiseren
Veilig werken	Materialen en middelen inzetten

² Arbeidsmarktgekwalficeerde assistent, mbo-opleiding niveau 1

Leren	Leren
-------	-------

Daarbij hebben leerlingen de volgende competenties zeker nodig om de manier van werken binnen het mbo aan te kunnen: zelfstandigheid, doorzettingsvermogen, verantwoordelijkheid voor de eigen ontwikkeling kunnen nemen en kunnen reflecteren. Door ook op de Schalm meer competentiegericht onderwijs te geven, raken leerlingen gewend aan de manier van werken.

Hoofdstuk 3 De onderzoeksmethodologie

3.1 Onderzoekscontext

In dit onderzoek wil ik nagaan wat de beleving van oud-leerlingen was tijdens de overstap van praktijkonderwijs naar vervolgonderwijs. Als leerlingen tegen dezelfde problemen aanlopen, kunnen we ze hier beter op voorbereiden.

Het onderzoek is van belang voor de leerlingen die in de toekomst de overstap naar vervolgonderwijs gaan maken. Zij kunnen naar aanleiding van dit onderzoek beter voorbereid worden om uit te stromen naar vervolgonderwijs.

Op dit moment zijn we op school bezig te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om branchegerichte cursussen en een AKA-opleiding een plaats te geven binnen de school.

3.2 Onderzoeksstrategie

Dit onderzoek is een kwalitatief praktijkonderzoek gericht op de verbetering van de praktijksituatie. Het praktijkonderzoek is per definitie context-, cultuur- en tijdsgebonden. (Harinck, 2010)

Mijn onderzoek heeft kenmerken van actieonderzoek. In Harinck (2010) wordt een belangrijk kenmerk van actieonderzoek beschreven:

actieonderzoek is onderzoek dat gericht is op het eigen handelen van de leraar en de situatie waarin dat handelen plaats vindt.

De uitkomsten van mijn onderzoek leiden tot aanbevelingen om het onderwijs in de laatste jaren van de Schalm zodanig aan te passen dat leerlingen beter worden voorbereid op vervolgonderwijs.

Leerlingen worden nadrukkelijk bij het onderzoek betrokken, waardoor het onderzoek een groot participatie karakter heeft. In mijn centrale hoofdvraag wordt gevraagd naar de beleving van oud-leerlingen die de overstap naar vervolgonderwijs hebben gemaakt.

3.3 Onderzoeksgroep

Mijn onderzoeksgroep zijn 11 oud-leerlingen die de Schalm vanaf 2007 hebben verlaten vanuit de praktijkstroom en zijn uitgestroomd naar vervolgonderwijs. In dit onderzoek zal duidelijk worden of ze na de opleiding verder zijn gaan studeren of zijn gaan werken.

Welke mentoren bij dit onderzoek betrokken worden, hangt af van de leerlingen die verder zijn gaan studeren. Ik kies ervoor om alleen de mentoren van de nog studerende oud-leerlingen bij dit onderzoek te betrekken. Als een oud-leerling al een aantal jaar geleden is uitgestroomd en niet meer naar school gaat, heeft hij/zij geen contact meer met de mentor. De gegevens zijn ook niet meer up to date.

Daarbij wil ik in mijn onderzoek ook de nazorgcommissie vanuit de Schalm betrekken. In deze nazorgcommissie zijn verschillende mensen vertegenwoordigd:

- Sectordirecteur de Schalm
- Stagecoördinatoren de Schalm
- Ambulante begeleiding Flexinos
- Arbeidsdeskundige jonggehandicapten UWV
- Arbeidsconsulent MEE
- Personeelsfunctionaris BSW
- Amarant begeleid werken
- ROC West-Brabant

Deze nazorgcommissie houdt tot twee jaar na het verlaten van de Schalm contact met de leerling en de huidige school. In mijn onderzoek zullen vooral de 2 stagecoördinatoren en de 2 ambulante begeleiders betrokken worden door middel van een vragenlijst. Dit zijn dezelfde vragen die ook aan de oud-leerlingen zijn gesteld. Oud-leerlingen krijgen in het vervolgonderwijs begeleiding en ondersteuning van ambulante begeleiders daar waar nodig.

3.4 Onderzoeksmethode

In het onderzoek maak ik gebruik van een interview. Daarbij heb ik gekozen voor een open interview, omdat ik meer te weten wil komen over de beleving van de oud-leerlingen.

In Verhoeven (2010) worden een aantal redenen gegeven wanneer het gebruik van een open interview geschikt is. Een open interview is goed te gebruiken als er wordt gevraagd naar motieven, gevoelige onderwerpen of beleving van de respondenten. Ook de omvang van de populatie is een reden om een open interview te houden. Dit kan goed als er maar een beperkte groep respondenten betrokken worden bij het onderzoek. Een nadeel van een open interview is dat de voorbereiding, uitvoering, verwerking en analyse intensieve en tijdrovende bezigheid. Het interviewen van een grote groep personen is dan niet haalbaar. (Verhoeven, 2010)

Als ik deze voor- en nadelen vergelijk, kan ik gebruik maken van een open interview, omdat het een beperkte groep oud-leerlingen is.

De interviews worden individueel afgenomen bij oud-leerlingen volgens een ongestructureerd interview. Ik heb één hoofdvraag centraal gesteld, met daarbij een aantal belangrijke onderwerpen. Ik heb hiervoor gekozen, zodat ik de volgorde van mijn vragen kan aanpassen aan het gesprek. Op deze manier blijft er voldoende ruimte voor eigen inbreng van de respondent.

3.5 Het onderzoeksinstrument

Als voorbereiding op het interview heb ik een lijst met topics samengesteld. Deze onderwerpen wil ik bij ieder gesprek behandelen. Ik heb hiervoor een interviewschema gemaakt (bijlage IV).

Ik heb open beginvragen opgesteld die aansluiten bij de deelvragen van mijn onderzoek. Daarnaast is in het interviewschema opgenomen: de duur van het interview, de introductie, het doel en de werkwijze.

De gegevens uit de interviews zijn verwerkt in de categorieën overstap, voorbereiding, successen & problemen, hulp, competenties en toekomst. Deze categorieën sluiten aan bij de begrippen die gebruikt zijn in mijn deelvragen en onderzoeksvraag.

3.6 Data-analyse

Ik heb ervoor gekozen om de gesprekken niet te filmen, maar tijdens het interview gegevens te noteren. In overleg met de oud-leerlingen en door ervaring weet ik dat

leerlingen minder veel durven te zeggen als een gesprek wordt opgenomen. Na het interview heb ik alles uitgetypt (bijlage V).

De gegevens uit de interviews zijn onder te verdelen in de categorieën overstap, voorbereiding, successen & problemen, hulp, competenties en toekomst.

Bij het invullen van het Persoonlijk Ontwikkelingsplan (bijlage IV) geven oud-leerlingen aan of ze een bepaalde competentie (bijna) nooit, af en toe, regelmatig, vaak of (bijna) altijd toepassen. In grafieken wordt duidelijk gemaakt welke competentie (bijna) altijd wordt toegepast en welke competentie (bijna) nooit.

Van 2 oud-leerlingen is het Persoonlijk Ontwikkelingsplan (bijlage IV) ook ingevuld door hun mentor en ambulant begeleider. Op deze manier kunnen resultaten met elkaar worden vergeleken.

3.7 Ethische richtlijnen

In het onderzoek is rekening gehouden met de ethische richtlijnen zoals zijn beschreven in Harinck (2010) en Boerman (2008) die wijzen op vertrouwen, vrijwillige deelname en anonimiteit.

De onderzoeksgroep is vooraf geïnformeerd over het doel van het onderzoek. De respondenten hebben deelgenomen op vrijwillige basis.

De gegevens uit het interview worden anoniem verwerkt en vertrouwelijk behandeld.

3.8 Betrouwbaarheid en validiteit

Betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek zijn verhoogd door de vragen van het interview voor te leggen aan mijn critical friends. Na bijstelling heb ik de vragen van het interview voorgelegd aan derden, zodat de vragen een goede opbouw hadden met duidelijk taalgebruik.

Na het afnemen van de interviews heb ik de aantekeningen laten lezen aan de respondenten. Dit wordt 'member check' genoemd. (Harinck, 2010) De oud-leerlingen konden mijn aantekeningen controleren of het klopte met wat ze gezegd hadden.

In Harinck (2010) wordt aangegeven dat triangulatie een belangrijk kwaliteitscriterium in praktijkonderzoek is. Dit betekent dat er gebruikt wordt gemaakt van verschillende gegevensbronnen. In mijn onderzoek maak ik gebruik van triangulatie door vanuit verschillende invalshoeken gegevens te verzamelen. Ik maak gebruik van verschillende groepen respondenten: oud-leerlingen, mentoren en de nazorgcommissie. De gegevens van de verschillende onderzoeksgroepen worden met elkaar vergeleken.

Hoofdstuk 4 De data-analyse

4.1 Interview leerlingen

Aan het interview hebben 8 van de 11 oud-leerlingen meegewerkt. De gegevens uit de interviews zijn verwerkt in de categorieën overstap, voorbereiding, successen & problemen, hulp, competenties en toekomst. In hoofdstuk 3 heb ik aangegeven dat deze categorieën aansluiten bij mijn deelvragen en onderzoeksvraag.

Voor het interviewschema en de uitwerking van de interviews verwijs ik naar bijlage IV en V.

De overstap

Voor 6 van de 8 oud-leerlingen was de overstap naar vervolgonderwijs vooral wennen. De overstap was groot. Ze vonden dat ze van een kleine, beschermde school kwamen, waar ze hulp kregen wanneer dit nodig was. De Schalm heeft ongeveer 14 klassen in het VSO, waarvan 8 praktijkklassen met 10 leerlingen. Er waren op de school waar ze naar zijn uitgestroomd meer klassen met meer leerlingen.

De geïnterviewde oud-leerlingen gaven aan dat ze minder begeleiding kregen en veel meer zelf moesten doen. Van deze groep vonden 2 oud-leerlingen de overstap ook moeilijk. Ze vonden het niveau hoger dan ze eerder gehad hadden. Ze waren gewend dat de lessen zo praktisch mogelijk werden ingevuld. De theorie werd zoveel mogelijk toepast in de praktijk.

Als in de praktijkstroom een vak of onderdeel te moeilijk voor een leerling is, wordt er in overleg gekeken naar oplossingen. Dit kunnen verschillende dingen zijn, zoals extra ondersteuning, uitleg en tijd. In sommige gevallen wordt ervoor gekozen om met een bepaald vak te stoppen, omdat het frustrerend werkt voor de leerling. Op hun nieuwe school werd dit minder gedaan. Hier was de theorie belangrijk, dus kon er niet besloten worden om extra ondersteuning, uitleg, tijd te geven of zelfs te stoppen met een vak.

Andere redenen waarom de overstap als moeilijk werd gezien, waren: het contact maken met onbekende leerlingen en onbekende lessen.

De overstap is goed gegaan voor 2 van de 8 oud-leerlingen. Zij zijn geen problemen tegengekomen. 1 oud-leerling was er aan toe om deze overstap te maken en was gemotiveerd. De opleiding waar naar is uitgestroomd, was precies wat de oud-leerling wilde en wat de verwachting was. Deze oud-leerling heeft de opleiding gehaald en is verder gaan studeren in dezelfde richting.

Bij de andere oud-leerling had de school tijdens de introductie goed gekeken welke klas het best zou passen. Ze hadden de juiste keuze gemaakt, wat ervoor gezorgd heeft dat de overstap goed is verlopen. Het was een leuke klas met een fijne mentor waar de oud-leerling het goed mee kon vinden. Deze oud-leerling stond ook nog tot 1 oktober ingeschreven bij de Schalm en kon als het niet lukte terug. Deze oud-leerling heeft door omstandigheden de opleiding niet gehaald en werkt nu.

De voorbereiding

5 van de 8 oud-leerlingen geven in het interview aan dat ze weinig tot geen voorbereiding hebben gekregen. Ze hebben de volgende dingen letterlijk aangegeven wat er aan voorbereiding is geweest:

- “Ik heb niet veel voorbereiding gekregen. Ik ben wel gewaarschuwd. De stof was moeilijker”.
- “Ik heb geen voorbereiding gekregen. Af en toe gesprekjes met mijn oude mentor over wat moeilijk zou zijn”.
- “Vanuit de Schalm heb ik geen voorbereiding gekregen. Ik ben wel een halve dag gaan meelopen op school”.
- “Mwah, er werd een slechte indruk gegeven. Er werd gezegd dat er veel kinderen met gedragsproblemen zaten”.
- “Ik heb geen voorbereiding gehad. Alleen een gesprek met de IB'er over *zou je dit wel doen?*”

Door deze oud-leerlingen werd er wisselend gesproken of de voorbereiding beter had moeten zijn.

- De stof was in praktijk moeilijker, dus deze waarschuwing klopte.
- Meer gesprekken waren niet nodig.
- De meeloopdagen hadden misschien meer moeten zijn.
- Meer voorbereiding door:

- Positief vertellen over de school
- Niet alleen een verkeerde indruk geven, zodat je er met een goed gevoel naar toe gaat.

3 van de 8 oud-leerlingen hebben in het interview aangegeven dat de voorbereiding goed was. Zij hebben het volgende letterlijk gezegd:

- “Goed, omdat ik ambulante begeleiding kreeg. Ik was mezelf”.
- “Nou ik had een perfecte ambulante begeleider die mij destijds goed had voorgelicht over de situatie, en ook was hij bij de intakegesprek aanwezig om de situatie beter te verwoorden”.
- “De voorbereiding was goed, veel erover gepraat. In praktijk heb ik er niet veel aan gehad. Het was toch anders. Nu moest je het allemaal zelf doen”.

Als ik deze antwoorden met elkaar vergelijk, zie ik duidelijke verschillen. De ene oud-leerling vond meer gesprekken niet nodig, terwijl de andere oud-leerling het prettig vond dat er veel over gesproken is. In praktijk bleek dit echter toch anders te zijn. Belangrijk blijkt wel dat er eerlijk tegen leerlingen gesproken moet worden en geen dingen waar je niet zeker van weet of het klopt. Leerlingen kunnen zo met een verkeerd beeld naar de nieuwe school gaan. Het is beter dat ze dit zelf ervaren.

Successen & problemen

In de tabel hieronder heb ik per oud-leerling aangegeven wat de successen en problemen waren. Voor de uitgebreide uitwerking verwijs ik naar bijlage V.

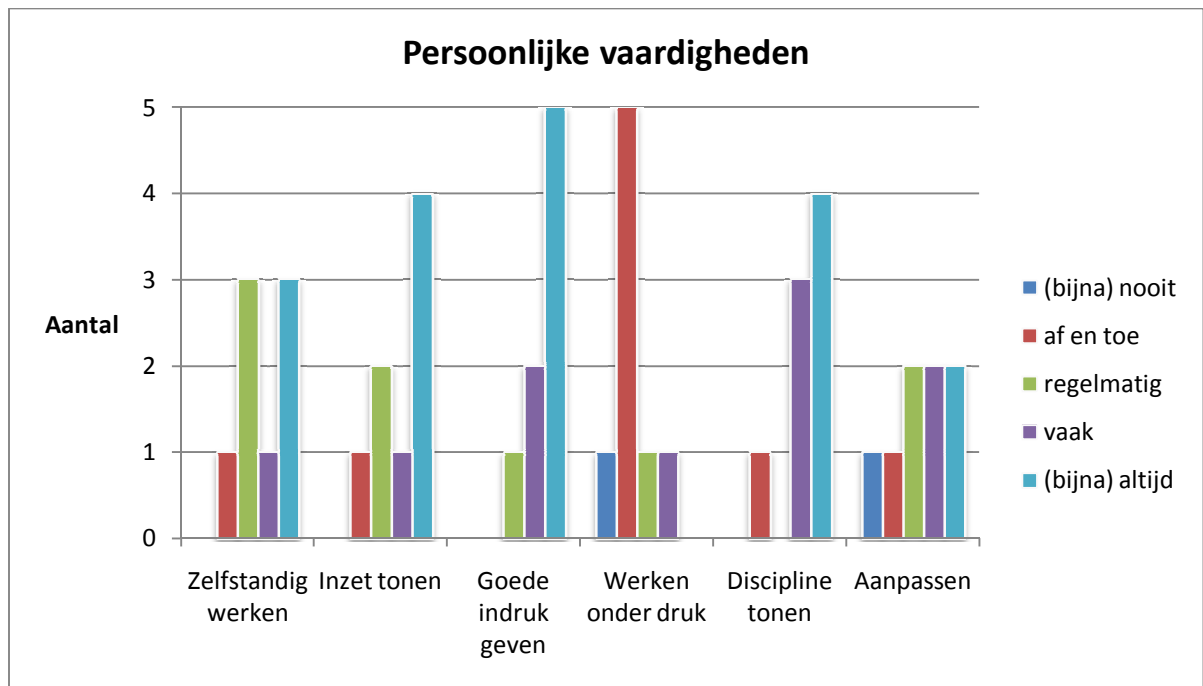
Successen	Problemen
- De klas was meteen een hechte groep. In de pauze staan we bij elkaar te kletsen. - De oud-leerling dacht dat de theorie over dieren (soort biologie) moeilijk zou zijn, maar door veel uitleg werd het duidelijk.	- Ik vraag vaak naar de bekende weg. Ik ben onzeker en vraag dan dingen die ik eigenlijk wel weet. - Het maken van fouten. - Wiskunde. - Twijfelen bij het werken met dieren.
- Vrienden maken. - Opdrachten zelfstandig zonder hulp	- Opkomen voor mezelf. - Netjes schrijven.

maken.	- Niemand kennen. - Rekenen en Nederlands.
- Leren ging goed, op een hoger niveau kon ik aan. - Lesuitval, wat niet erg was. Ik ben geen schoolmens.	- Werken onder druk: door snelheid ga ik fouten maken en wordt chagrijnig. - Aanpassen: ik doe het liefst wat ik wil doen. - Moeite met de cultuur: asociale mensen, drugsgebruik, criminaliteit. - Engels viel tegen. De school dacht dat het wel goed zo komen, waardoor er hoge verwachtingen waren.
- Het contact met de klas en sommige leraren. - Biologie viel wel mee.	- Ik had moeite met sommige vakken, zoals wiskunde. - Ik dacht dat biologie moeilijk zou zijn.
Vooraf het begeleiden van de ambulante begeleider was perfect.	Ik had destijds alleen een beetje moeite met de taxi om dat vlekkeloos te regelen.
- Begrip van klasgenoten. - Leren ging na een tijdje beter. - Begeleiding als het nodig was, maar veel zelfstandig doen. - Contact met andere leerlingen, waar ik hulp aan kon vragen.	- Werken onder druk: binnen een bepaalde tijd iets moet doen, raak ik in paniek. Ik word dan verward en weet niet meer wat ik moet doen. - Opkomen voor jezelf: ik ben onzeker en kan moeilijk 'nee' zeggen. - Ik had moeite met sommige vakken; sport en vakken met fijne motoriek. - Sommige leraren behandelden je soms als een klein kind. - Zelfstandig werken: ik had meer hulp nodig bij de leerstof en onder tijdsdruk werken.
- De praktijklessen gingen vanzelf, aangepast tempo en een niet zo	- De theorie kostte me moeite. Het is wel gelukt.

grote groep. - Sociale contacten, vooral tijdens het samenwerken. - Als ik op mijn manier en tempo mocht werken, zoals een spreekbeurt of een presentatie geven, ging alles goed.	- Het tempo werd niet altijd aangepast. - Ik was vaak te laat klaar met lezen. Zo moest ik onder druk werken. - Opkomen voor jezelf: er werd soms te snel iets voor je ingevuld. Zonder dat er gevraagd werd of dit zo was.
- In de klas ging het goed. Ik werd geaccepteerd. Anderen leerlingen hielpen me als dit nodig was. Ik had een leuke mentor. - Ik heb mijn certificaat 'Schoonmaken in de groothuishouding' gehaald.	- Rekenen en Nederlands. - Werken onder druk: alleen als het een bekende opdracht is, lukt het me wel. - Aanpassen: ik wil het wel, maar soms vind ik het lastig en spannend. - Vinden en houden van een stageplaats.

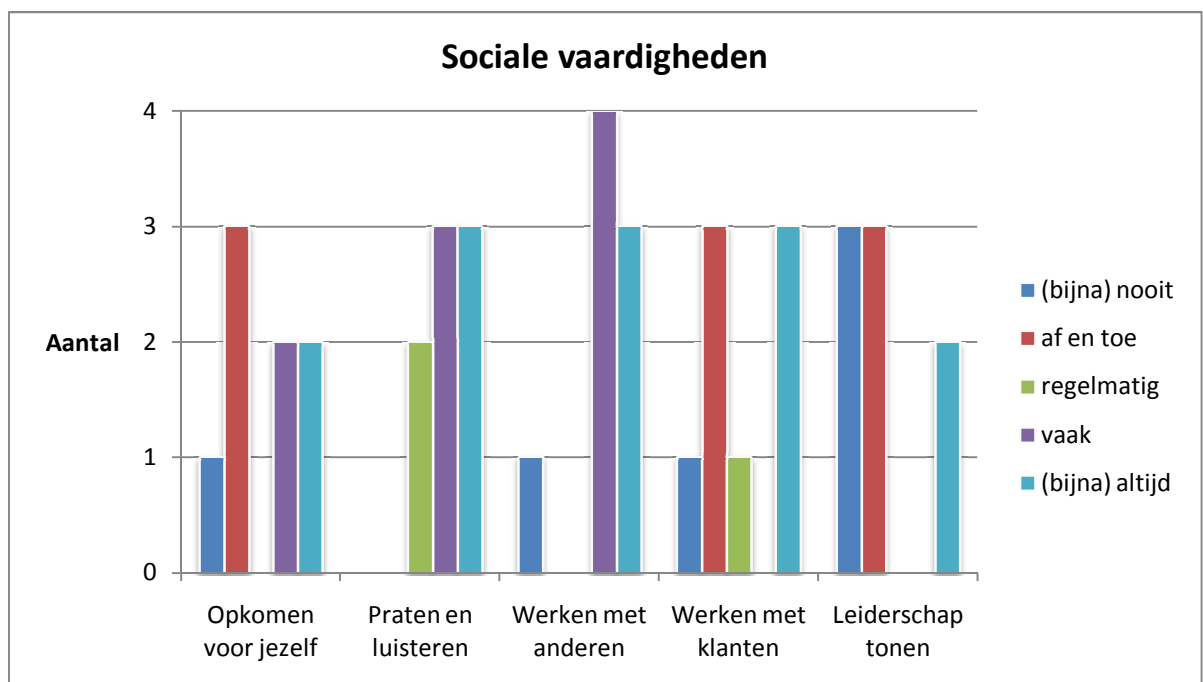
Competenties

De oud-leerlingen hebben aangegeven of ze een bepaalde competentie beheersen. Dit hebben ze gedaan door per competentie aan te geven of ze een competentie (bijna) nooit, af en toe, regelmatig, vaak of (bijna) altijd toepassen. Voor uitleg over de competenties verwijs ik naar bijlage II.

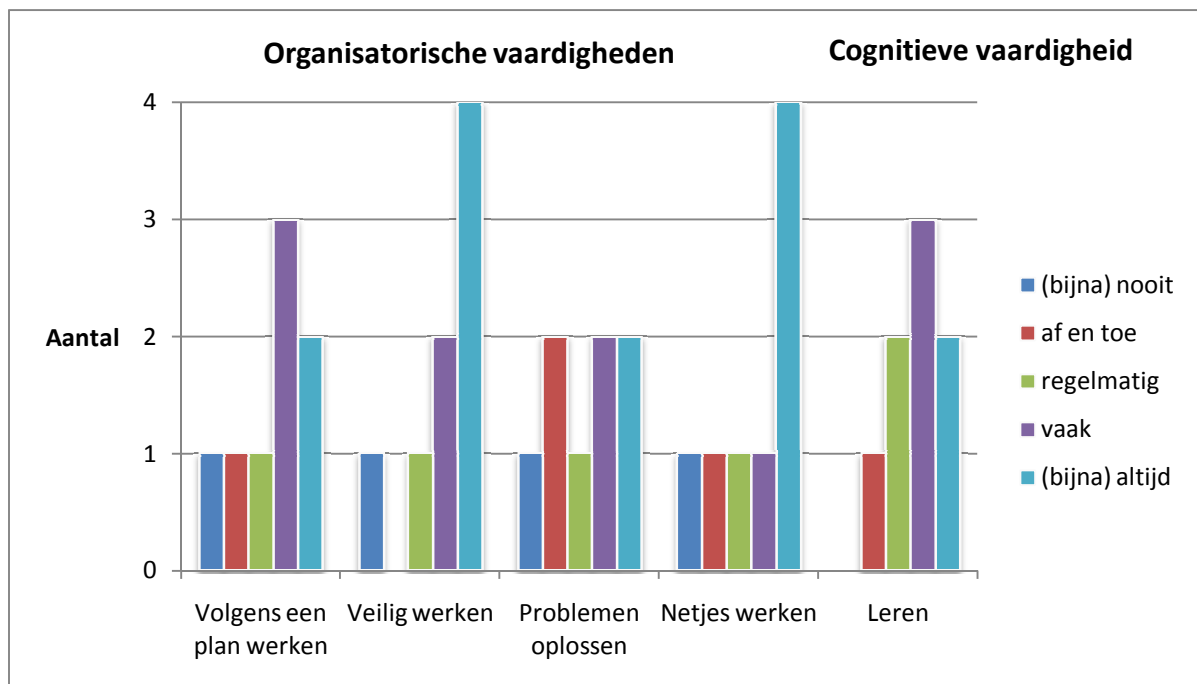
De competenties die door 7 van de 8 oud-leerlingen worden aangegeven dat ze die vaak of (bijna) altijd toepassen, zijn: goede indruk geven en discipline tonen.

6 van de 8 oud-leerlingen hebben aangegeven dat ze de competentie werken onder druk (bijna) nooit of af en toe toepassen.

De competentie werken met anderen wordt door 7 van de 8 oud-leerlingen van vaak tot (bijna) altijd toegepast. Praten en luisteren wordt door 6 van de 8 oud-leerlingen toegepast van vaak tot (bijna) altijd.

De oud-leerlingen geven aan (bijna) nooit en af en toe de competentie leiderschap te tonen. Dit wordt door 6 van de 8 oud-leerlingen aangegeven.

Bij veilig werken en netjes werken wordt door 7 van de 8 oud-leerlingen aangegeven dat ze deze competenties van regelmatig tot (bijna) altijd toepassen.

Hulp

Zoals in de tabel bij successen & problemen al te lezen was, hadden 7 van de 8 oud-leerlingen moeite de vakken rekenen/wiskunde, Nederlands, Engels, sport en theorievakken. Via de ambulante begeleiding kregen ze bijles voor de vakken rekenen/wiskunde en Nederlands of hebben nog steeds bijles. Ook werd er in de lessen extra uitleg gegeven, soms door een andere leerling, soms door de leerkracht. Een oud-leerling is thuis meer gaan studeren door teksten zelf nog eens te lezen. Bij een andere oud-leerling is het vak Engels gestopt. Er hadden meer leerlingen uit de klas problemen met dit vak.

2 van de 8 oud-leerlingen hadden de hulp ingeroepen van hun mentor. De ene oud-leerling om aan te geven dat andere leerkrachten duidelijke uitleg moesten geven en

het tempo moesten aanpassen. De andere oud-leerling om haar verhaal kwijt te kunnen als ze gespannen was.

Ook hadden 2 van de 8 oud-leerlingen aan het begin van het schooljaar aan de klas verteld dat ze moeite hadden met opkomen voor jezelf. Zo werd er rekening met ze gehouden en kregen ze hulp als dit nodig was.

Andere hulp die de oud-leerlingen nodig hadden:

- Voor het maken van fouten en mijn onzekerheid. Hier moet ik zelf op letten. Aan mijn beoordeling kan ik dan zien of het verbeterd.
- Teksten hardop lezen om de fouten eruit te halen.
- Meer overtuiging hebben dat het niet mis gaat door positief te denken. Knop om en doen. Dan kijken wat er gebeurt.
- Ik heb complimenten nodig van mijn loopbaanbegeleider (mentor) dat het schrijven netjes is. Er worden dan ook tips gegeven.
- Zelf initiatief genomen bij het contact met klasgenoten.
- Vaak werd er direct contact opgenomen met het taxibedrijf door mijn ambulante begeleider en werd er naar een tijdje zeuren toch actie ondernomen.
- In de klas samen teksten lezen en uitleggen. Zo kreeg ik meer tijd en snapte ik het beter.
- Eerste jaar opnieuw mogen doen voor voldoende stage-uren.

Toekomst

5 van de 8 oud-leerlingen hebben de opleiding waar ze aan begonnen zijn na de Schalm gehaald. Daarvan zijn er 2 meteen verder gaan studeren. 1 oud-leerling heeft door omstandigheden de opleiding niet kunnen halen.

De 2 oud-leerlingen die afgelopen jaar zijn uitgestroomd, zijn op dit moment nog bezig met de opleiding. Ze gaan er allebei vanuit dat ze het gaan halen.

2 oud-leerlingen zijn na het halen van het diploma gaan werken. Daarvan werkt de ene 3 dagen als vrijwilligster en de ander 4 ochtenden betaald als interieurverzorgster en 2 middagen als vrijwilligster.

1 oud-leerling is na het halen van het diploma thuis komen te zitten. Deze oud-leerling kon niet meer instromen in de opleiding die ze wilde doen. Daarna lukte het niet om passend werk te vinden.

De oud-leerling waarbij het niet is gelukt om het diploma te halen, werkt nu 5 dagen in de bediening. Dit is een onbetaalde baan. Deze oud-leerling gaat daarbij nog wel naar de avondschool en volgt de cursus 'Beter leren lezen, schrijven, rekenen'.

4.2 Vergelijking oud-leerlingen, mentoren en ambulant begeleiders

2 oud-leerlingen uit mijn onderzoeksgroep zijn het afgelopen jaar naar vervolgonderwijs gegaan. Ik heb voor deze oud-leerlingen gekozen, omdat zij het afgelopen jaar pas zijn uitgestroomd. Hierdoor zijn deze gegevens actueel en is er door het verloop van de tijd weinig relevante informatie verloren gegaan. Ik heb van deze oud-leerlingen de mentoren en ambulant begeleiders ondervraagd. Daarbij heb ik gebruikt gemaakt van dezelfde categorieën als bij de interviews met de oud-leerlingen.

4.2.1 Vergelijking oud-leerling 1, mentor en ambulant begeleider

In de tabel van bijlage VI is de eerste vergelijking tussen een oud-leerling, mentor en ambulant begeleider (AB-er). Deze oud-leerling is in 2010 uitgestroomd naar AKA niveau 1 algemeen.

Bij de categorie overstap is er een duidelijk verschil te zien tussen de oud-leerling, mentor en AB-er. De oud-leerling heeft aangegeven dat de overstap in het begin moeilijk was, doordat hij veel mensen niet kende. Deze oud-leerling heeft moeten wennen. De mentor heeft aangegeven dat de overstap goed is gegaan. De AB-er heeft aangegeven dat de overstap redelijk is gegaan. De oud-leerling had in zijn ogen moeite om zich aan te passen, kon moeilijk tegen kritiek en was gevoelig en kwetsbaar.

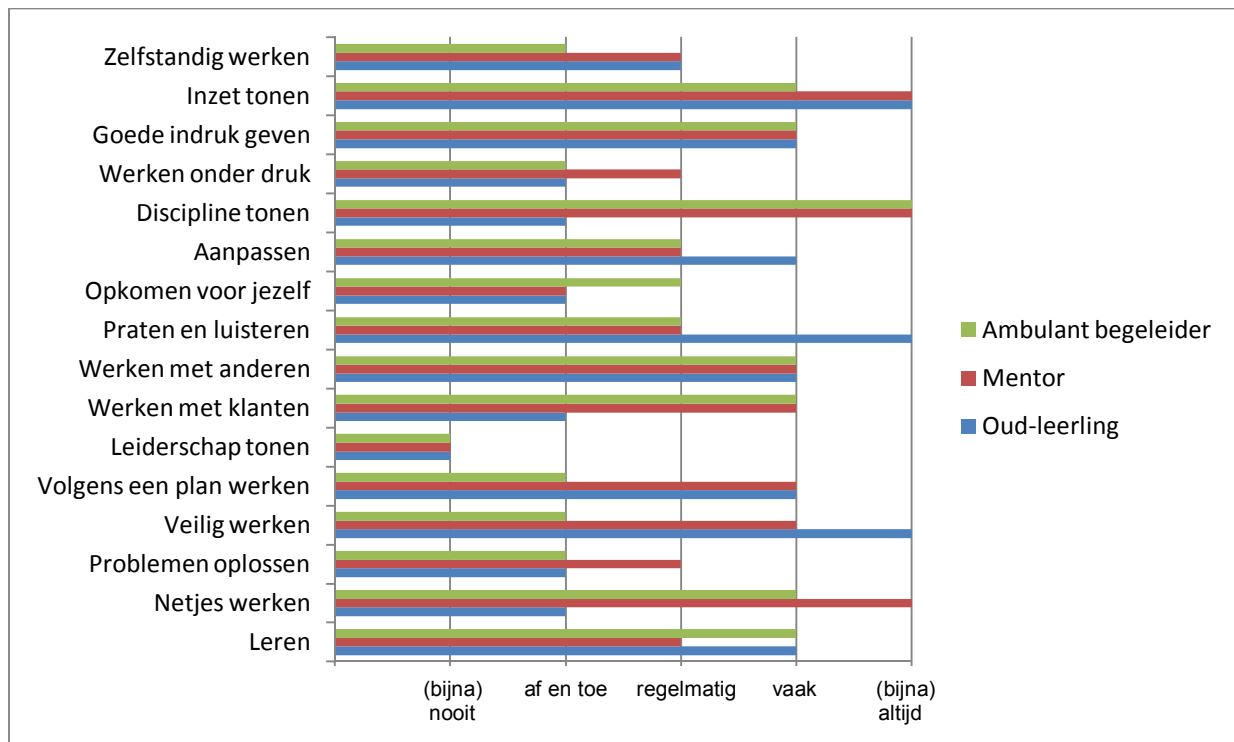
Bij de categorie successen hebben de oud-leerling, mentor en AB-er andere dingen aangegeven. De oud-leerling vond vrienden maken en opdrachten zelfstandig maken goed gaan. De mentor heeft aangegeven dat de oud-leerling goed aan de slag kon met de opdrachten. De mentor vond ook dat de oud-leerling zich snel heeft

aangepast. De AB-er heeft aangegeven dat de oud-leerling positief en nauwgezet is in afspraken en zijn werk.

Bij de categorie problemen zijn er meer overeenkomsten te zien. De oud-leerling, mentor en AB-er hebben aangegeven dat het handschrift niet altijd goed leesbaar is. De oud-leerling en mentor hebben aangegeven dat de oud-leerling moeite had met rekenen en Nederlands. De mentor en AB-er hebben allebei aangegeven dat de oud-leerling onzeker is en meer in zichzelf moet geloven. De oud-leerling heeft nog aangegeven dat hij problemen had bij het opkomen voor zichzelf. Hij is vaak stil en vond het moeilijk dat hij niemand kende. Daarnaast heeft de AB-er aangegeven dat de oud-leerling een vertraagd handelingstempo heeft en moeite had met planmatig werken bij complexe theoretische opdrachten.

Bij de categorie hulp hebben de oud-leerling en AB-er aangegeven dat de oud-leerling hulp krijgt bij rekenen en Nederlands. Hiervoor krijgt de oud-leerling 2x per week bijles. De oud-leerling heeft aangegeven dat hij hulp nodig heeft van klasgenoten en van zijn mentor. De mentor heeft bevestigd dat de oud-leerling nog veel hulp nodig heeft. Het niveau past wel, maar of de oud-leerling in de toekomst verder kan, is nog onzeker. Volgens de AB-er heeft de oud-leerling nog hulp nodig bij planning, structuur en motivatie bij tegenslagen. Hierbij zijn coachende gesprekken voor het sociaal en emotioneel welbevinden belangrijk. De oud-leerling heeft geheugensteuntjes nodig, duidelijke gerichte opdrachten en een controle of instructie begrepen is.

In de grafiek hieronder staan de competenties weergegeven zoals de oud-leerling zichzelf ziet en wat het beeld is van de mentor en de ambulant begeleider.

De competenties werken met anderen, goede indruk geven en leiderschap tonen wordt door allemaal hetzelfde gescoord.

De competenties zelfstandig werken, inzet tonen, opkomen voor jezelf en volgens een plan werken worden door de oud-leerling en mentor hetzelfde gescoord. De AB-er vindt alleen dat opkomen voor jezelf meer wordt toegepast. De andere competenties worden door de AB-er minder vaak gezien.

De competenties werken onder druk, problemen oplossen en leren worden door de oud-leerling en de AB-er hetzelfde gescoord. De mentor vindt dat leren minder vaak wordt toegepast.

De competenties discipline tonen, aanpassen, praten en luisteren en werken met klanten worden door de mentor en de AB-er hetzelfde gescoord. De oud-leerling vindt dat discipline tonen en werken met klanten maar af en toe worden toegepast. Bij aanpassen en praten en luisteren vindt de oud-leerling dat het vaak of (bijna) altijd wordt toegepast.

De overige 2 competenties worden door de oud-leerling, mentor en AB-er anders gescoord. Dit zijn de competenties veilig werken en netjes werken. Veilig werken wordt door de oud-leerling aangegeven met dat het (bijna) altijd wordt toegepast. De mentor en AB-er vinden dat dit in mindere mate wordt toegepast. Netjes werken

wordt door oud-leerling aangegeven met dat het af en toe wordt toegepast. De mentor en AB-er vinden dat dit juist in meer mate wordt toegepast.

4.2.2 Vergelijking oud-leerling 2, mentor en ambulant begeleider

In de tabel van bijlage VII staat de tweede vergelijking tussen een oud-leerling, mentor en ambulant begeleider (AB-er). Deze oud-leerling is in 2010 uitgestroomd naar Prinsentuin dierenverzorging niveau 2.

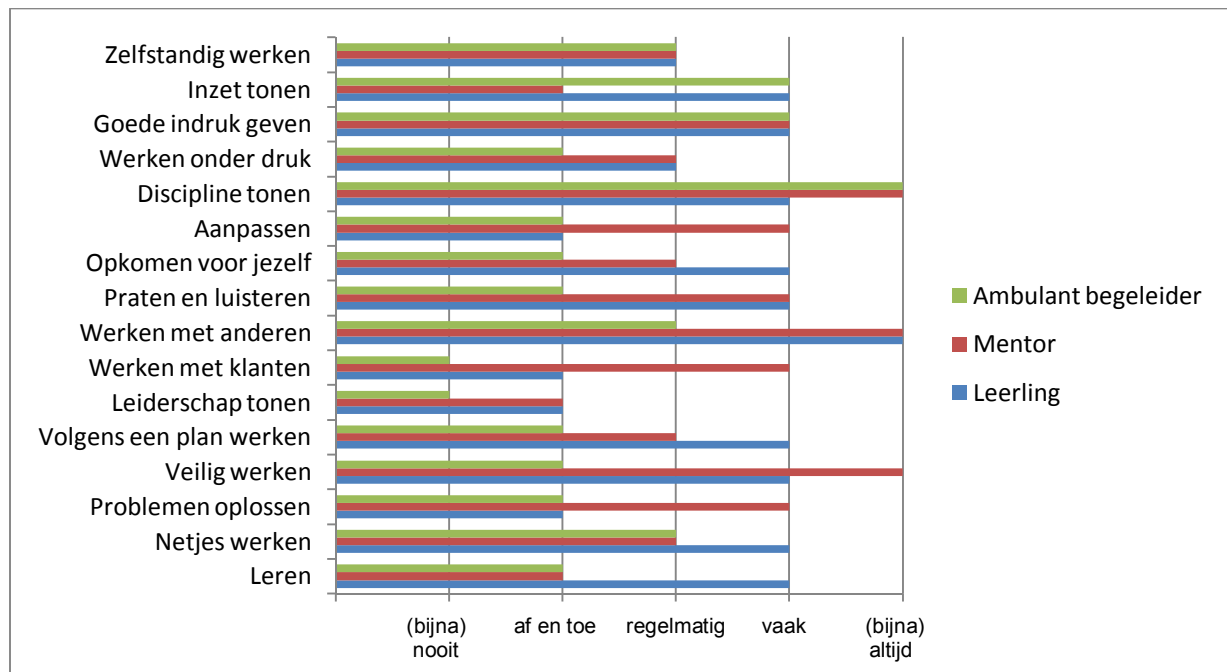
Bij de categorie overstap heeft de oud-leerling aangegeven dat de overstap groot was. Het was een grote school. Het was anders, minder beschermd als de Schalm. De oud-leerling moest veel zelf doen en kreeg geen steun of hulp. De mentor heeft aangegeven dat de overstap soepel is verlopen. De AB-er heeft aangegeven dat de overstap goed is gegaan door de goede voorbereiding.

Bij de categorie successen hebben de oud-leerling en de AB-er aangegeven dat het contact met de klas goed was. De oud-leerling vond de theorie moeilijk, maar door uitleg was het duidelijk. De mentor heeft aangegeven dat de oud-leerling een goede inzet had en goed voor zichzelf kon opkomen. De AB-er heeft aangegeven dat er uitleg over de oud-leerling is gegeven aan de docenten.

Bij de categorie problemen heeft de oud-leerling aangegeven dat ze onzeker is en bang is om fouten te maken. De oud-leerling en de AB-er hebben aangegeven dat de oud-leerling moeite had wiskunde. De mentor en de AB-er hebben aangegeven dat de oud-leerling beperkte energie heeft. Daarbij geeft de mentor nog aan dat de oud-leerling geen stevig werktempo heeft. De AB-er heeft aangegeven dat de oud-leerling aan veel nieuwe dingen moest wennen, zoals fietsen, wisselend lesrooster, nieuwe docenten en klasgenoten.

Bij de categorie hulp hebben de oud-leerling en de AB-er aangegeven dat de oud-leerling bijles krijgt voor wiskunde. De oud-leerling heeft aangegeven hulp nodig te hebben voor haar onzekerheid en het positief denken. Ze heeft daarvoor gesprekken met haar mentor nodig. De mentor heeft aangegeven dat de oud-leerling aangepaste stagetijden nodig heeft en rustmomenten voor de beperkte energie. De AB-er heeft aangegeven dat de oud-leerling coachingsgesprekken nodig heeft met de AB-er.

In de grafiek hieronder staan de competenties weergegeven zoals de oud-leerling zichzelf ziet en wat het beeld is van de huidige mentor en de ambulant begeleider.

De competenties zelfstandig werken en goede indruk geven wordt door allemaal hetzelfde gescoord.

De competenties werken onder druk, praten en luisteren, werken met anderen en leiderschap tonen worden door de oud-leerling en de mentor hetzelfde gescoord. De AB-er geeft van al deze competenties aan dat de oud-leerling ze minder vaak laat zien. Dit kan betekenen dat de AB-er kritischer naar de leerling kijkt. In hoofdstuk 5 ga ik hier op in.

De competenties inzet tonen, aanpassen en problemen oplossen worden door de oud-leerling en de AB-er hetzelfde gescoord. De mentor geeft aan dat inzet tonen af en toe wordt toegepast en aanpassen en problemen oplossen vaak worden toegepast.

De competenties discipline tonen, netjes werken en leren worden door de mentor en de AB-er hetzelfde gescoord. Het verschil bij discipline tonen en netjes werken is minimaal. De oud-leerling geeft aan dat leren vaak wordt toegepast, terwijl de mentor en AB-er vinden dat deze competentie af en toe wordt toegepast.

Bij de overige 4 competenties worden door de oud-leerling, mentor en AB-er anders weergegeven. Dit zijn de competenties opkomen voor jezelf, werken met klanten, volgens een plan werken en veilig werken. De AB-er vindt dat de competenties in mindere mate worden toegepast in vergelijking met de oud-leerling en mentor.

Hoofdstuk 5 Conclusies, discussie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de deelvragen en de onderzoeksvraag beantwoord. Vervolgens worden discussiepunten besproken en als laatste volgen de aanbevelingen.

5.1 Conclusies

1. Naar welke opleiding en niveau zijn de oud-leerlingen uitgestroomd?

Vanaf 2007 zijn er 11 oud-leerlingen van de praktijkstroom van de Schalm uitgestroomd naar vervolgonderwijs.

3 oud-leerlingen	niveau 1	zorghulp
5 oud-leerlingen	niveau 1	AKA algemeen
1 oud-leerling	niveau 1	ICT
2 oud-leerlingen	niveau 2	dierenverzorging

Hiervan hebben 8 oud-leerlingen meegewerkt aan het interview. 5 oud-leerlingen hebben de opleiding waar ze naar zijn uitgestroomd met een goed resultaat afgerond. 2 oud-leerlingen zijn nog bezig met de opleiding waar ze naar zijn uitgestroomd. 1 oud-leerling heeft door omstandigheden de opleiding niet gehaald.

Conclusie:

9 van de oud-leerlingen is naar een niveau 1 opleiding uitgestroomd. Dit betekent dat we leerlingen in de toekomst moeten voorbereiden om naar dit niveau uit te kunnen stromen. Het komt maar weinig voor dat leerlingen meteen naar een hoger niveau kunnen uitstromen. Uit de test, die nader is uitgelegd in hoofdstuk 2, wordt duidelijk wat haalbaar is voor de leerling.

Bijna de helft van de oud-leerlingen is uitgestroomd naar AKA algemeen niveau 1. Bij deze opleiding kunnen leerlingen zich breed oriënteren. Dit heeft mede te maken met dat niet alle opleidingen een niveau 1 opleiding hebben. Ze moeten dan eerst een

andere richting kiezen en daar het diploma van halen, voordat ze verder kunnen met niveau 2.

2. Hoe was de voorbereiding die de oud-leerlingen op de Schalm hebben gekregen?

5 van de 8 oud-leerlingen geven in het interview aan dat ze weinig tot geen voorbereiding hebben gekregen.

Door deze oud-leerlingen wordt er wisselend gesproken of de voorbereiding beter had moeten zijn.

- De stof was in praktijk moeilijker, dus deze waarschuwing klopte.
- Meer gesprekken waren niet nodig.
- De meeloopdagen hadden misschien meer moeten zijn.
- Meer voorbereiding door:
 - o Positief vertellen over de school
 - o Niet alleen een verkeerde indruk geven, zodat je er met een goed gevoel naar toe gaat.

3 van de 8 oud-leerlingen hebben in het interview aangegeven dat de voorbereiding goed was.

Conclusie:

De meerderheid van de oud-leerlingen heeft aangegeven dat ze geen tot weinig voorbereiding hebben gekregen. Ze zijn er wisselend over of meer voorbereiding beter zou zijn geweest. Oud-leerlingen vinden wel dat er eerlijk over de nieuwe school gesproken moet worden. Er moeten geen dingen gezegd worden die niet kloppen of wat niet zeker is. Leerlingen gaan dan met een verkeerd beeld naar de nieuwe school. Het is beter dat ze dit zelf ervaren.

3. Wat waren de successen van de oud-leerlingen in het vervolgonderwijs?

4. Welke problemen zijn de oud-leerlingen in het vervolgonderwijs tegengekomen?

Ik heb deelvraag 3 en 4 bij elkaar genoemd, net zoals ik in hoofdstuk 4 heb gedaan. Ik kan dan meteen twee kanten van de medaille laten zien.

De successen die de meeste leerlingen hebben genoemd was het contact met andere leerlingen. Hierdoor ging het samenwerken goed. Sommigen leerlingen hebben aangegeven dat het leren goed ging. Ze konden het niveau aan. Een oud-leerling dacht dat de theorie moeilijk zou zijn, maar door veel uitleg was het duidelijk. Zelfstandig werken lukte goed zonder hulp. De oud-leerlingen hebben aangegeven dat ze wel hulp kregen als dit nodig was.

De problemen die de meeste oud-leerlingen hadden, had te maken met bepaalde vakken. Ze hadden moeite met theorie, zoals wiskunde, Nederlands en Engels. Ook hebben ze aangegeven dat ze problemen hadden met een aantal competenties, zoals werken onder druk, opkomen voor jezelf en aanpassen.

Conclusie:

De belangrijkste succesfactor was het contact met andere leerlingen. De oud-leerlingen voelden zich geaccepteerd en konden hulp vragen aan hun klasgenoten. De problemen die ze bijna allemaal tegen zijn gekomen, was de theorie. Ze hadden moeite met vakken als wiskunde, Nederlands en Engels. Ondanks dat er door oud-leerlingen ook is aangegeven dat het leren goed ging, waren bepaalde vakken lastig. Hier moesten ze meer moeite voor doen of ze kregen er hulp voor.

5. Op welke competenties voelden de oud-leerlingen zich al competent direct na het verlaten van de Schalm?

6. Welke competenties vinden zij dat ze nog moesten ontwikkelen?

Ik heb deelvraag 5 en 6 bij elkaar genoemd, omdat het duidelijk wordt op welke competenties leerlingen zich al competent voelden en welke competenties ze nog moesten ontwikkelen op het gebied van persoonlijke, sociale, organisatorische en cognitieve competenties.

Persoonlijke competenties

Bij de persoonlijke competenties hebben 7 van de 8 oud-leerlingen aangegeven dat ze de competenties goede indruk geven en discipline tonen vaak of (bijna) altijd

toepassen. 5 van de 8 oud-leerlingen hebben aangegeven de competentie inzet tonen vaak of (bijna) altijd toe te passen.

6 van de 8 oud-leerlingen hebben aangegeven dat ze de competentie werken onder druk (bijna) nooit of af en toe toepassen.

Sociale competenties

Bij de sociale competenties hebben 7 van de 8 oud-leerlingen aangegeven dat ze de competentie werken met anderen vaak of (bijna) altijd toepassen. 6 van de 8 oud-leerlingen hebben aangegeven de competentie praten en luisteren vaak of (bijna) altijd toe te passen.

6 van de 8 oud-leerlingen hebben aangegeven dat ze de competentie leiderschap tonen (bijna) nooit of af en toe toepassen.

Organisatorische competenties

Bij de organisatorische competenties hebben 6 van de 8 oud-leerlingen aangegeven dat ze de competentie veilig werken vaak of (bijna) altijd toepassen. 5 van de 8 oud-leerlingen hebben aangegeven de competenties volgens een plan werken en netjes vaak of (bijna) altijd toe te passen.

Cognitieve competentie

Bij de cognitieve competentie hebben 5 van de 8 oud-leerlingen aangegeven dat ze de competentie leren vaak of (bijna) altijd toepassen.

Conclusie:

Oud-leerlingen hebben aangegeven welke competenties ze beheersen. Door deze competenties naast elkaar te zetten, kun je zeggen dat er op de Schalm goed gewerkt is aan de competenties goede indruk geven, discipline tonen, inzet tonen, werken met anderen, praten en luisteren, veilig werken, volgens een plan werken, netjes werken en leren. Er is minder goed gewerkt aan de overige competenties, vooral werken onder druk en leiderschap tonen worden minder toegepast.

Het blijft echter lastig om dit zo te zeggen. Als een oud-leerling in zijn Persoonlijk Ontwikkelingsplan (bijlage IV) heeft aangegeven dat een competentie vaak of (bijna) altijd wordt toegepast, wil dat nog niet zeggen dat deze competentie beheerst wordt.

Van de onderliggende gedragsankers (bijlage II) kan er nog steeds een doel niet beheerst zijn. Leerlingen kunnen dan echter wel bij de competentie aangeven dat ze dit vaak of (bijna) altijd toepassen.

Het blijft lastig om in te schatten in welke mate een competentie beheerst wordt. Als een leerling alleen het Persoonlijk Ontwikkelingsplan invult, blijft het onduidelijk. Noodzakelijk is dat je als mentor met de leerling een coachingsgesprek hebt. Je kunt er op deze manier achter komen waarom een leerling zo over een competentie denkt. Door de leerling situaties te laten benoemen waarin hij de competentie heeft laten zien, wordt duidelijk of een competentie beheerst wordt. Ook aan het gedrag van een leerling kun je zien of een competentie beheerst wordt.

7. Wat vinden de oud-leerlingen dat ze nog nodig hadden om hun competenties te ontwikkelen?

Vanuit de oud-leerlingen is naar voren gekomen dat ze hulp nodig hadden bij de volgende competenties.

Competenties	Wat hadden ze nodig?
Leren	- Bijles wiskunde en Nederlands - Hulp bij Engels - Hulp van andere leerlingen - Meer thuis studeren - Samen lezen en meer uitleg krijgen
Opkomen voor jezelf	- Onzekerheid. Door hier zelf op letten en een goede beoordeling krijgen - Gesprekken met mentor bij problemen - Gesprekken met AB-er - Hulp van klasgenoten - Positief denken
Netjes werken	- Zelf controleren op fouten - Netjes schrijven, complimenten nodig en tips
Werken met anderen	- Zelf contact maken
Werken onder druk	- Meer tijd krijgen voor opdrachten

Vanuit de mentoren en ambulant begeleiders is naar voren gekomen dat leerlingen hulp nodig hebben in de vorm van:

- Goede basiskennis van rekenen/wiskunde, Nederlands en Engels door middel van bijlessen.
- Coachingsgesprekken met de mentor en ambulant begeleider. Hierbij kunnen problemen worden besproken.
- Aandacht voor planning en structuur.
- Aandacht voor motivatie vooral bij tegenslagen.
- Ondersteuning bij het inhalen van opdrachten.
- Geheugen stimuleren door geheugensteuntjes te bieden.
- Geven van duidelijke en gerichte opdrachten.
- Eigen maken van de lesstof.
- Controleren of instructie begrepen is.

Conclusie:

Bij de competenties werd leren door 5 van de 8 oud-leerlingen aangegeven dat het vaak tot (bijna) altijd werd toegepast. Uit het schema hierboven blijkt echter dat dit wel een competentie is waar ze hulp bij nodig hadden.

Deze gegevens maken ook duidelijk dat leerlingen een goede basiskennis moeten hebben van rekenen/wiskunde, Nederlands en Engels. Het is dus belangrijk om hier bij ons op school goed aandacht aan te besteden.

Doordat leerlingen naar verschillende mbo-scholen zijn uitgestroomd, met andere mentoren en ambulant begeleiders is de hulp die ze nodig hebben en hoe er met problemen wordt omgegaan verschillend.

8. Hoe ziet de toekomst van de oud-leerlingen eruit?

5 van de 8 oud-leerlingen hebben de opleiding waar ze aan begonnen zijn na de Schalm gehaald. Op dit moment zijn er nog 2 oud-leerlingen bezig met de opleiding waar ze naar zijn uitgestroomd. Ze gaan er allebei vanuit dat ze het gaan halen en gaan daarna verder studeren. 1 oud-leerling heeft door omstandigheden de opleiding niet kunnen halen.

2 oud-leerlingen zijn na het halen van het diploma verder gaan studeren.

2 oud-leerlingen zijn na het halen van het diploma gaan werken. Deze oud-leerlingen willen allebei weer gaan studeren. 1 oud-leerling is na het halen van het diploma thuis komen te zitten. Deze oud-leerling kon niet meer instromen in de opleiding die ze wilde doen. Daarna lukte het niet om passend werk te vinden.

De oud-leerling waarbij het niet is gelukt om het diploma te halen, werkt nu 5 dagen in de bediening. Dit is een onbetaalde baan. Deze oud-leerling gaat daarbij nog wel naar de avondschool en volgt de cursus 'Beter leren lezen, schrijven, rekenen'.

Conclusie:

Bijna alle oud-leerlingen hebben hun diploma gehaald. Dit betekent dat het haalbaar is voor leerlingen uit de praktijkstroom om uit te stromen naar vervolgonderwijs. Ook zit de mogelijkheid erin om na hun opleiding verder te studeren.

Ik ga nu met de conclusies uit mijn deelvragen antwoord geven op mijn centrale onderzoeksvraag.

Onderzoeksvraag:

Hoe hebben oud-leerlingen van de praktijkstroom vanaf 2007 tot 2010 de overstap ervaren van de Schalm naar vervolgonderwijs op het gebied van persoonlijke, sociale, organisatorische en cognitieve vaardigheden?

De overstap vonden de meeste oud-leerlingen vooral wennen. Het was een grote overstap. Op de nieuwe school moesten ze veel meer zelf doen. Ze kregen minder begeleiding, wat ze niet gewend waren. Ook was het niveau van de lessen moeilijker met een hoger tempo. Zo werd er meer druk gelegd, waardoor er harder gewerkt moest worden om goed te kunnen presteren. Sociale vaardigheden zijn naast een goed kennisniveau belangrijk, aangezien de oud-leerlingen zich goed moesten laten horen als iets niet lukte of problemen waren.

Conclusie:

Het is moeilijk om antwoord te geven op mijn onderzoeksvraag. Het is per individu verschillend. Leerlingen lopen tegen andere problemen aan, zijn naar andere scholen gegaan, hebben andere mentoren en andere ambulant begeleiders. Deze factoren hebben invloed op hoe ze de overstap hebben ervaren.

De oud-leerlingen zijn echter wel bijna allemaal hetzelfde probleem tegengekomen: de theorie. Ze hadden moeite met vakken als wiskunde, Nederlands en Engels.

De overstap naar vervolgonderwijs is een grote stap. Dit geldt voor alle leerlingen, niet specifiek voor deze doelgroep. Het is wel extra moeilijk voor onze leerlingen.

Oud-leerlingen, mentoren en AB-ers hebben allemaal aangegeven dat leerlingen een goede basiskennis moeten hebben van de vakken rekenen/wiskunde, Nederlands en Engels en dat coachingsgesprekken met de mentor en ambulant begeleider belangrijk zijn om problemen te kunnen bespreken.

Oud-leerlingen, mentoren en AB-ers hebben aangegeven dat de volgende competenties belangrijk zijn voor het vervolgonderwijs:

- Persoonlijke competenties: zelfstandig werken, werken onder druk, discipline tonen.
- Sociale competenties: opkomen voor jezelf, praten en luisteren, werken met anderen.
- Organisatorische competenties: volgens een plan werken, problemen oplossen.
- Cognitieve competentie: leren.

Uit de conclusies van deelvraag 5 en 6 blijkt dat deze competenties nog niet door alle leerlingen (bijna) altijd wordt toegepast.

5.2 Integratie van conclusies

In hoofdstuk 2 heb ik aangegeven dat de uitval vooral op het laagste niveau van het mbo hoog is. In het onderzoek van Herweijer (2008) staan een aantal conclusies en aanbevelingen wat er nodig is om voortijdig schooluitval te voorkomen:

- Leerprestaties verbeteren en het verminderen van achterstanden (basisvaardigheden rekenen en Nederlands).
- Begeleiding en hulp aan leerlingen met problemen moeten worden versterkt.
- Goede loopbaanoriëntatie en –begeleiding.

Leerlingen uit de praktijkstroom stromen naar het laagste niveau uit. Uit deze conclusies en aanbevelingen blijkt dat het belangrijk is dat leerlingen meteen een

goede keuze maken voor de opleiding. Hierbij is een goede loopbaanoriëntatie en – begeleiding belangrijk. Helaas bieden nog niet alle beroepssectoren van het mbo een niveau 1 opleiding aan. Leerlingen moeten op deze manier vaker overstappen. Het gevolg is dat leerlingen de opleiding niet afmaken, omdat dit niet hun eerste keuze is. Ze hebben dan geen motivatie meer en geven het op.

In dit praktijkonderzoek hebben oud-leerlingen, mentoren en AB-ers aangegeven dat een goede basiskennis van rekenen en Nederlands belangrijk is. Hierdoor worden leerprestaties verbeterd en worden achterstanden verminderd.

Als leerlingen van de praktijkstroom willen uitstromen naar vervolgonderwijs, maken ze bij Studie & Handicap (ROC West-Brabant) een test om te zien of een mbo-opleiding haalbaar is. Als leerlingen een betere basiskennis hebben van rekenen en Nederlands hebben ze ook een goede voorbereiding op de test ‘capaciteiten’ bij Studie & Handicap. Door in de jaren voorafgaand aan het vervolgonderwijs te werken met ‘Heft in eigen handen’ wordt het voor de leerlingen duidelijk wat hun persoonlijkheid, drijfveren, arbeidsmarktcompetenties en beroepswensen zijn. Persoonlijkheid en drijfveren sluiten goed aan bij de test ‘motivatie’ die de leerlingen bij Studie & Handicap maken. Een competentie is een combinatie van kennis, vaardigheden en gedrag. Aan het gedrag van een leerling kun je zien of een competentie beheerst wordt. Het is lastig in te schatten in welke mate een competentie beheerst wordt. Een competentie kan voor een deel beheerst worden, maar nog niet helemaal. Hiervoor is een coachingsgesprek met de leerling belangrijk. Samen kun je dan bespreken wat een leerling nodig heeft om een competentie volledig te beheersen. Het werken met competenties sluit goed aan bij het vervolgonderwijs waar al gewerkt wordt met competentiegericht onderwijs.

5.3 Discussie

In hoofdstuk 4 heb ik de vergelijking weergegeven tussen twee oud-leerlingen, hun mentor en ambulant begeleider.

Bij de vergelijking van leerling 1, mentor en ambulant begeleider heeft de oud-leerling aangegeven de overstap moeilijk te vinden. De mentor vond echter dat het goed was gegaan en de ambulant begeleider vond dat het redelijk is gegaan. Dit kan te maken hebben met het contact met de leerling. Mogelijk dat de ambulant

begeleider de oud-leerling beter kent, omdat er meer gesprekken zijn geweest. Dit lijkt echter geen sterk argument. De mentor ziet de oud-leerling dagelijks en zal meer van deze leerling zien en horen. Ook zijn er met de mentor meer gesprekken. De ambulant begeleider ziet de leerling af en toe wanneer het nodig is.

Bij de vergelijking van leerling 2, mentor en ambulant begeleider vond de oud-leerling de overstap groot en moest veel zelf doen. Zowel de mentor als de ambulant begeleider kijken hier anders naar en vinden dat de overstap goed is gegaan. De oud-leerling vond de overstap spannend, maar door een goed contact met klasgenoten is het uiteindelijk goed gegaan. Leerlingen kunnen elkaar dus goed ondersteunen en spanningen opvangen.

Er waren grote verschillen bij het invullen van de competenties. De oud-leerling en de ambulant begeleider zijn kritischer dan de mentor in welke mate een competentie door de oud-leerling wordt toegepast. Deze oud-leerling kijkt dus goed naar zichzelf en weet waar leerpunten liggen. Dit kan ook te maken hebben met het gevoel dat alles beter kan. Bij het invullen van de competenties zal dan worden aangegeven dat het in mindere mate wordt toegepast.

Zoals ik al eerder heb beschreven in de conclusies van deelvraag 3 en 4 blijft het moeilijk om te bepalen wanneer een competentie behaald is of niet. Een leerling ziet zichzelf anders dan de mentor. Hiervoor moet je in gesprek gaan met de leerling. Dit wil echter nog steeds niet zeggen dat je erachter komt of een competentie behaald is of niet. Als mentor moet je dus beschikken over goede coachende vaardigheden en de juiste vragen stellen. Het gevaar van een coachingsgesprek kan zijn, dat een gesprek teveel gestuurd wordt. Het initiatief ligt dan bij de mentor. De kracht van een gesprek ligt bij de leerling zelf. Het is belangrijk dat de leerling zelf met ideeën komt. Als mentor ben je aan het begeleiden.

5.4 Aanbevelingen

- Leerlingen goed voorbereiden op de overstap naar vervolgonderwijs door een goede loopbaanoriëntatie en –begeleiding.
 - Gesprekken met mentor.
 - Bezoeken van informatiemarkt wat elk jaar door het mbo wordt georganiseerd.

- Met de leerlingen die naar vervolgonderwijs uitstromen een rondleiding regelen.
- Bekijken van verschillende opleidingen.
- Bezoeken van open dagen.
- Proeflessen en meeloopdag(en).
- Warme overdracht van de Schalm naar vervolgonderwijs.
 - Laatste Individueel handelingsplan.
 - Gesprek met de mentor bij intakecoördinator om belangrijke informatie toe te lichten over de leerling.
 - Gesprek met de mentor en ambulant begeleider die de leerling gaat begeleiden.
- Het bijspijkeren van rekenen en Nederlands, zodat leerlingen een goede basiskennis hebben. De oud-leerlingen, mentoren en ambulant begeleiders hebben dit globaal aangegeven. Door in de handleiding van de methodes te kijken waar het vervolgonderwijs mee werkt, vertaal ik dit zelf naar onderstaande onderdelen. Door met leerlingen die uitstromen naar vervolgonderwijs aan deze onderdelen te werken, worden ze goed voorbereid.
 - Rekenen
 - Domein 1: Getallen
Optellen, aftrekken, vermenigvuldigen, delen, breuken, decimale getallen, machtsverheffen, worteltrekken en rekenregels.
 - Domein 2: Verhoudingen
Verhoudingen, breuken en decimalen, procenten en kansen.
 - Domein 3: Meten en meetkunde
Meetkundige begrippen en figuren, driedimensionale wereld, lengte en afstand, oppervlakte, inhoud, gewicht, tijd, temperatuur, tekeningen, kaarten, plattegronden en routes.
 - Domein 4: Verbanden
Patronen, tabellen, assenstelsel, diagrammen, grafieken en woordformules.
 - Nederlands
 - Mondelinge taalvaardigheid: spreken luisteren, gesprekken voeren.
 - Leesvaardigheid: zakelijke teksten.

- Schrijfvaardigheid: creatief/vrij schrijven, zakelijke teksten, overige schrijfproducten.
 - Taalverzorging/taalbeschouwing: spelling en grammatica.
- Door heel de school werken met methode 'Heft in eigen handen'.
 - Belangrijk hierbij blijven de coachingsgesprekken met leerlingen.
 - Competenties ook in laten vullen door de mentor en stagebegeleider.
Zo kan er tijdens een coachingsgesprek een vergelijking gemaakt worden tussen leerling, stage en school.
- Aanbieden van branchegerichte cursussen als arbeidsvoorbereiding. Hierbij staat het leren van algemene beroepsvaardigheden binnen een interne stage centraal. Enkele mogelijkheden zijn:
 - Werken in de keuken.
 - Beheren van een schoolmagazijn.
 - Schoonmaken in een groothuishouding.
 - Onderhoud schoolomgeving.
- Onderzoeken of het haalbaar is om een AKA niveau 1 opleiding binnen de school aan te bieden of als symbiose met een ROC of praktijkschool.

Hoofdstuk 6 Evaluatie en reflectie

In dit hoofdstuk kijk ik terug op mijn persoonlijke reflectie op het onderzoeksverloop, op mijn professionele ontwikkeling en op mijn rol als onderzoeker. Als laatste benoem ik hoe dit onderzoek verder vorm gegeven kan worden.

6.1 Persoonlijke reflectie op het onderzoeksverloop

Bij de start van de opleiding wist ik mijn onderwerp al. In 2013 wordt het Wetsvoorstel kwaliteit (V)SO volgens het Ministerie van OCW omgezet in wetgeving. Hierin staan een aantal thema's centraal. Het doel van mijn onderzoek was om in 2013 te voldoen aan deze wet wat betreft arbeidstoeleiding. Sinds dit jaar ben ik projectleider van deze nieuwe kwaliteitswet.

Tijdens het doorspreken van de onderzoeksvraag kwam ik met behulp van mijn begeleider en medestudenten tot de conclusie dat deze vraag teveel afhangt van een onzekere factor. Wat ga ik doen als het wetsvoorstel verandert? Dit vond ik geen prettige gedachte, waardoor ik besloot om een andere onderzoeksvraag te bedenken. Dit was eigenlijk de achterliggende vraag van het onderzoek. Door gesprekken merkte ik dat ik op deze vraag antwoord wilde hebben. Meteen spookten er allerlei vragen door mijn hoofd. Hoe wil ik het aanpakken? Wat wil ik weten? Waar moet ik beginnen? Ik heb geprobeerd om deze vragen los te laten door het gewoon te gaan doen. Ik heb onderdelen afgebakend, zodat ik het overzicht zou houden. Ik ben stap voor stap te werk gegaan. Dit heeft me goed geholpen om niet te snel van start te gaan.

In het begin van mijn onderzoek wilde ik de huidige leerlingen betrekken die in het laatste jaar van de praktijkstroom zaten en naar vervolgonderwijs gaan uitstromen. Ik had er niet over nagedacht om oud-leerlingen te ondervragen. Zij hebben de overstap al meegemaakt. Zo kwam ik steeds verder bij de kern van mijn onderzoek. Dit was precies wat ik wilde, want ik wilde van hen horen hoe die overstap is gegaan. Gedurende het onderzoek vielen puzzelstukjes in elkaar. In het begin was er nog zoveel onduidelijkheid bij mij. Is het wel goed? Is het voor de lezer nog wel duidelijk? Door hierover regelmatig te praten met mijn critical friends, begeleider, collega's en medestudenten werd het onderzoek meer en meer een geheel. Zij hebben hun

mening gegeven op de verschillende hoofdstukken, waarna ik weer tot denken gezet werd. Dit heeft mij verder geholpen in het onderzoek.

6.2 Reflectie op mijn persoonlijke professionele ontwikkeling

Ik vind het belangrijk om kritisch te blijven kijken naar het onderwijsaanbod wat geboden wordt. Voor leerlingen die uitstromen naar arbeid is dit door de invoering van een goede arbeidstoeleiding al gerealiseerd. Dit zullen we moeten blijven evalueren en bijstellen.

De aansluiting naar het vervolgonderwijs is nog een verbeterpunt. Als leerlingen door ons onderwijsaanbod teveel achterstand hebben opgelopen, vind ik het een taak van de school om dit te veranderen.

In de visie van de school staat dat er wordt met leerlingen gewerkt naar een toekomst met eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid. Dit betekent dat leerlingen een hoge mate inspraak hebben in hun leerproces. Wat willen ze nog leren? Door dit onderzoek besef ik goed dat je in gesprek moet blijven met een leerling om te weten wat ze willen en nodig hebben.

6.3 Reflectie op mijn ontwikkeling als onderzoeker

Ik had nog nooit een praktijkonderzoek uitgevoerd of geschreven. Dit betekent dat alles nieuw voor me was. Ik heb echt moeten wennen aan deze manier van werken. Vooral het zoeken, lezen, het in eigen woorden vertellen van de theorie vond ik lastig. Ik heb gemerkt dat ik toch meer een praktijkmens ben. Ik besef echter wel dat je de theorie nodig hebt om een goede basis te leggen voor de praktijk.

Ik vond het moeilijk dit onderzoek uit te voeren, terwijl ik ook een fulltime baan heb met veel verantwoordelijkheden. Ik merkte dat ik in mijn hoofd veel met dit onderzoek bezig was. Hierdoor heb ik het gevoel gehad dat ik er onvoldoende voor mijn leerlingen was. Ik ben perfectionistisch en wil alles zo goed mogelijk doen. Dit lukte het afgelopen jaar minder goed. Ik heb het gevoel gehad dat ik gefaald heb. Door dit naar anderen te benoemen, heb ik aan mezelf gemerkt dat ik het kon loslaten. Uiteindelijk viel het allemaal mee en zijn de leerlingen niets tekort gekomen.

Eén opmerking van een leerling is me nog wel bijgebleven: "Heb je nog wel vrije tijd, juf?" Dit was voor mij een signaal dat ik ook aan mezelf moest blijven denken. Ik weet

dat dit een valkuil voor me is. Ik wil voor iedereen het beste en cijfer mezelf hierbij soms weg. Als er van verschillende kanten iets aan me gevraagd wordt, vind ik het moeilijk om 'nee' te zeggen. Ik heb moeten leren om aan te geven dat iets te veel is. Door hier, naar mezelf en naar anderen, eerlijk in te zijn, lukt het me beter om ook aan mezelf te denken.

Het interviewen van de oud-leerlingen vond ik top. Dit was waar mijn onderzoek om draaide. Van deze oud-leerlingen heb ik teruggehoord dat ze aan het onderzoek hebben meegewerkt, omdat ik het was. Ze konden het goed met mij vinden en wilden me graag helpen. Dit vond ik echt bijzonder om te horen. Ik vind het belangrijk om een goede band op te bouwen met leerlingen. Nu heb ik teruggehoord dat dit wederzijds is.

Het schrijven van het onderzoeksverslag heeft lang geduurd voordat ik tevreden was. Ik wilde graag dat alles in één keer goed op papier stond, zodat ik maar kleine dingen hoefde te wijzigen. Al snel kwam ik tot de conclusie dat dit niet haalbaar is. Het was nalezen, aanpassen en weer nalezen. Ik heb hiervan geleerd dat het niet mogelijk is om het meteen goed op papier te zetten. Ik ben per hoofdstuk steekwoorden en zinnen gaan noteren die ik erin wilde verwerken. Dit heeft mij houvast gegeven.

6.4 Doelrealisatie

Het onderzoek heeft mij inzicht gegeven hoe we leerlingen uit de praktijkstroom beter kunnen voorbereiden op de overstap naar vervolgonderwijs.

Met de aanbevelingen die uit mijn onderzoek zijn gekomen, kan de praktijkstroom het onderwijsaanbod op de leerling zo gaan afstemmen, dat de overstap naar vervolgonderwijs beter gaat.

Als vervolg op dit onderzoek kan er gekeken worden naar hoe het onderwijsaanbod veranderd kan worden, zodat het goed aansluit bij het vervolgonderwijs. Het is belangrijk om hier samen over te blijven communiceren en af te stemmen met het vervolgonderwijs.

Literatuur

Harinck, F. (2010) *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen – Apeldoorn: Garant

Barneveld, D. van & Bos, G. J. & Doornbos, R. (2008) *Handreiking samenwerking pro en mbo*. Geraadpleegd 5 februari, 2011 van www.cps.nl/libaccess/asset.doc?id=183

Boerman, B. (2008) *Ethische uitgangspunten bij praktijkonderzoek*. Interne publicatie Fontys OSO. Geraadpleegd 26 februari, 2011 van [http://www.fontysmediatheek.nl/w/images/8/8d/Boerman, R-1-. \(2008\) Ethische uitgangspunten bij praktijkonderzoek Fontys OSO.pdf](http://www.fontysmediatheek.nl/w/images/8/8d/Boerman,_R-1-._(2008)_Ethische_uitgangspunten_bij_praktijkonderzoek_Fontys_OSO.pdf)

Claasen, W. & Bruïne, E. de & Schuman, H. & Siemons, H., Velthooven, B. van (2009) *Inclusief bekwaam LEOZ-rapport 4*. Antwerpen – Apeldoorn: Garant Geraadpleegd op 8 mei, 2011 van http://hbhmopleidenvoortpassendonderwijs.wikispaces.com/file/view/09-0349_deelpr4+def.pdf

Duist F. van & Jongh, A. de (2000) *Handboek leren leervaardigheden*. Meppel: Edu'Actief <http://www.q1000.nl/heftineigenhanden>

Herweijer, L. (2008) *Gestruikeld voor de start – De school verlaten zonder startkwalificatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau Geraadpleegd op 26 februari, 2011 van <http://www.scp.nl/dsresource?objectid=19648&type=org>

Holter, N. (2008) *Oorzaken van voortijdig schoolverlaten*.

Inspectie voor het Onderwijs (2009) *Competentiegericht mbo: kansen en risico's*. Geraadpleegd op 8 mei, 2011 van http://www.onderwijsinspectie.nl/binaries/content/assets/Actueel_publicaties/2009/Competentiegericht+mbo+-+kansen+en+risicos.pdf

Janssen, T. & Dam, G. ten & Hout Wolters, B. van (2002) *Vaardigheden voor zelfstandig leren*

Kenniscentrum arbeidstoeleiding Nederland: <http://www.hetkan.info/>

KPC Groep (2007) *Begeleid naar de toekomst*

Langendijk, R. & Heebels, S. & Telkamp, S. & Oomen, M. & Abswoude, J. van & Bassa, H. & Wynia, R. (2010) *Startrekenen 2F Leerwerkboek deel A en B Mbo-brede methode rekenen/wiskunde*. Amersfoort: Deviant

www.leraar24.nl

- Competentiegericht onderwijs, dossier 911 <http://www.leraar24.nl/dossier/911>
- Aanval tegen de uitval, dossier 456 <http://www.leraar24.nl/dossier/456>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011) *De lat omhoog in het (voortgezet) speciaal onderwijs*. Den Haag

Struiksma C. (2011) *Duiden en doen*. Utrecht

WEC-raad (2010) *Kwaliteitsverbetering aan het (voortgezet) speciaal onderwijs*.

Verhoeven, N. (2010) *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers

Verwer, J. (2006) *Handboek Samenwerking PrO-MBO*. Hoorn

Geraadpleegd 5 februari, 2011 van

http://www.werknemerinopleiding.nl/documenten/Handboek_Samenwerking_PrO-MBO.pdf

<http://www.wetkwaliteitvso.nl/>

Willems, G. (2010) *ArbeidsVoorbereiding ArbeidsToeleiding*. Stichting Alterius

Wynia, R. & Beer, E. de & Kruger, H. & Reijers, L. & Mersch, M. van der & Hulzen, N. van & Belt, R. van den (2010) *VIA werkboek Competentiegericht methode Nederlands voor het mbo 1F Mbo-breed*. Amersfoort: Deviant

Zon, W. van (2003) *Kader voor Arbeidstoeleiding VSO*. Enschede: SLO.

Geraadpleegd op 8 januari, 2011 van

www.slo.nl/downloads/archief/Kader_arbeidstoeleiding.pdf/download

Bijlagen

Bijlage I	Test Studie & Handicap
Bijlage II	Competenties 'Heft in eigen handen'
Bijlage III	Competenties mbo
Bijlage IV	Interviewschema
Bijlage V	Uitwerking interviews
Bijlage VI	Vergelijking oud-leerling 1, mentor, ambulant begeleider
Bijlage VII	Vergelijking oud-leerling 2, mentor, ambulant begeleider

Bijlage I Test Studie & Handicap

De motivatie (persoonsskenmerken) wordt met 3 vragenlijsten gemeten.

- Motieven en emotie

- Hoop op succes:

De mate waarin een leerling zijn werkhouding een positieve en optimistische werkhouding vindt. Een hoge scoorder is zeer positief en optimistisch ingesteld. Een lage scoorder is eerder pessimistisch.

- Angst voor falen:

De mate waarin een leerling bang is om fouten te maken. Een hoge scoorder loopt niet graag risico's en ervaart het maken van fouten als een aanslag op de eigenwaarde. Een lage scoorder vindt het niet erg om risico's te lopen en kan goed omgaan met fouten en onzekerheid.

- Motieven en gedrag

- Dynamiek:

De mate van activiteit in de werkhouding in een stimulerende en uitdagende omgeving. Een hoge scoorder heeft een duidelijke actieve en dynamische werkhouding die vlot leidt tot concrete resultaten. Een lage scoorder is weinig actief en prestatiegericht en heeft veel sturing nodig om tot resultaten te komen.

- Degelijkheid:

De mate van degelijkheid en volhardendheid in de manier van werken. Een hoge scoorder is betrouwbaar, volhardend en degelijk en benadert zaken nauwgezet en met aandacht voor kwaliteit. Een lage scoorder heeft de neiging om slordig te werk te gaan en heeft er moeite mee om zaken op orde te houden.

- Persoonlijkheidstest

- Stabiel:

De mate waarin iemand stevig in zijn schoenen staat. Een hoge scoorder kan goed omgaan met tegenslagen en is evenwichtig en zelfverzekerd. Een lage scoorder is stressgevoelig en kwetsbaar, snel gespannen en afhankelijk en geeft de moed snel op.

- Extravert:

De mate waarin iemand op anderen gericht is. Een hoge scoorder is een heel sociabel mens, houdt van gezelschap en groepsactiviteiten, is ondernemend en actief en heeft er een hekel aan om alleen te zijn. Een lage scoorder is graag alleen, wil bij voorkeur zelf uitmaken wat hij of zij gaat doen, treedt niet op de voorgrond en is bescheiden.

- **Zorgvuldig:**

De mate waarin iemand nauwgezet is zich aan regels en afspraken houdt. Een hoge scoorder is zeer nauwgezet, volhardend, betrouwbaar en gewetensvol. Een lage scoorder is gemakzuchtig en maakt zelf wel uit wanneer wat gedaan moet worden.

- **Open:**

In hoeverre staat iemand open voor vernieuwingen en veranderingen. Een hoge scoorder is open, kritisch en nieuwsgierig en kent geen problemen maar uitdagingen. Een lage scoorder is conventioneel en behoudend ingesteld en heeft regels en voorschriften nodig om zich veilig te voelen.

De cognitieve aanleg wordt in 7 testen onderzocht.

- **Leerintelligentie**

De mate waarin iemand over de specifieke verstandelijke capaciteiten beschikt die nodig zijn om de aangeboden leerstof te begrijpen, te verwerken en in zich op te nemen en het geleerde te reproduceren.

- **Numerieke aanleg:** de aanleg voor het werken met cijfermatig materiaal.

- Berekeningen
- Bewerkingen
- Cijfers

- **Verbale aanleg:** de aanleg voor het begrijpen van en het kunnen werken met taal.

- Tekst

- **Logisch redeneren**

- **Redeneervermogen:** de aanleg voor het onderkennen van redeneerprincipes en het herkennen en doorzien van verbanden tussen gegevens.

- Figuren

- Evaluatievermogen: de aanleg voor het maken van gevolgtrekkingen uit meerdere gegevens en het beoordelen van de consequentie ervan.
 - Verschillen
- Ruimtelijk inzicht: de aanleg voor het in gedachten manipuleren van en met ruimtelijke voorstellingen.
 - Componenten

Bijlage II Competenties 'Heft in eigen handen'

Persoonlijke competenties

Zelfstandig werken

- Wanneer ik zie dat er iets moet gebeuren, dan doe ik dat meteen.
- Ik voer mijn taken zonder extra hulp of uitleg uit.
- Ik zie problemen in het werk en meld dat.

Inzet tonen

- Ik blijf me op mijn werk concentreren.
- Als ik ergens aan begin, maak ik het af.
- Ik heb een stevig werktempo.
- Ik werk hard om mijn werk af te krijgen.
- Ik doe extra werk, als dat gevraagd wordt.

Goede indruk geven

- Ik pas mijn kleding aan aan het bedrijf.
- Ik kom uitgerust op het werk.
- Op mijn werk zie ik er netjes uit.
- Op mijn werk ben ik schoon en fris.

Werken onder druk

- Als ik het druk heb, blijf ik rustig.
- Als ik het druk heb, blijf ik aardig tegen anderen.
- Als ik het druk heb, maak ik weinig fouten.
- Persoonlijke problemen hebben geen invloed op mijn werk.

Discipline tonen

- Ik ben aanwezig op het werk.
- Ik kom op tijd op mijn werk.
- Ik houd me aan regels en afspraken in mijn werk.

Aanpassen

- Ik pas me gemakkelijk aan.
- Ik weet wat ik moet doen als er iets onverwachts gebeurt.
- Ik ben eigenwijs.
- Als ze me vragen om mijn werk anders te doen, dan doe ik dat.
- Ik doe graag nieuwe dingen.

Sociale competenties

Opkomen voor jezelf

- Ik toon vertrouwen in mezelf.
- Ik kom op voor anderen.
- Ik durf met mijn begeleider(baas) problemen te bespreken.
- Ik kom op voor mezelf, zonder dat dat ten koste gaat van de ander.
- Ik geef mijn eigen mening.

Praten en luisteren

- Ik leg duidelijk uit hoe ik over iets denk.
- Ik luister goed naar anderen.
- Aan mijn houding kun je zien wat ik vind.
- Ik let op mijn taalgebruik.
- Als ik iets opschrijf, is dat voor iedereen goed te begrijpen.

Werken met anderen

- Met de meeste mensen heb ik goed contact.
- Ik heb een goed contact met mijn begeleider(baas)
- Ik gedraag me zoals het hoort.
- Als ik boos ben, kan ik me beheersen.
- Ik werk goed met anderen samen.
- Ik houd rekening met anderen.
- Ik ben eerlijk.

Werken met klanten

- Ik vraag wat de klant wil.
- Ik doe wat de klant vraagt.
- Ik ga op een correcte manier om met klanten.
- Ik vraag op de klant tevreden is.

Leiderschap tonen

- Als we met een groep iets moeten doen, neem ik de leiding.
- Als ik aan anderen vraag iets voor mij te doen, dan doen ze dat ook.
- Als er ruzie is, zorg ik dat het wordt uitgepraat.
- Ik geef het goede voorbeeld.

Organisatorische competenties

Volgens een plan werken

- Voor ik ergens aan begin, bedenk ik eerst hoe ik ga aanpakken.
- Ik verzamel alle materialen voor ik begin.
- Ik weet welke werkzaamheden belangrijk zijn en welke niet.
- Ik heb overzicht over mijn werk; ik weet precies wat al klaar is en wat ik nog moet doen.

Veilig werken

- Ik houd me aan de veiligheidseisen.
- Mijn werkplek is opgeruimd en netjes.
- Ik werk veilig.
- Ik let op de veiligheid van anderen in het werk.
- Ik zorg goed voor mijn spullen.

Problemen oplossen

- Als ik een probleem zie, zoek ik een oplossing.
- Als een oplossing niet werkt, bedenk ik een andere.
- Als ik een probleem niet zelf kan oplossen, vraag ik om hulp.

Netjes werken

- Als ik een fout maak, herstel ik die meteen.
- Ik werk netjes.
- Ik maak weinig fouten.
- Ik ga door tot mijn werk helemaal goed is.

Cognitieve competentie

Leren

- Ik stel veel vragen en wil alles weten.
- Ik toon interesse in mijn werk/studie.
- Ik vraag aan anderen hoe ik mijn werk doe.
- Als ik anderen kan helpen met mijn kennis en ervaring, dan doe ik dat.

Bijlage III Competenties mbo

Samenwerken en overleggen

- Openhartig en oprecht communiceren
- Proactief informeren
- Anderen raadplegen en betrekken
- Afstemmen
- Zich aanpassen aan een groep

Formuleren en rapporten

Nauwkeurig en volledig rapporteren

Vakdeskundigheid toepassen

- Gevoel voor ruimte en richting tonen
- Vakspecifieke manuele vaardigheden gebruiken
- Vakspecifieke mentale vermogens gebruiken
- Vakspecifieke fysieke kwaliteiten tonen

Materialen en middelen inzetten

- Geschikte materialen en middelen kiezen
- Goed zorg dragen voor materialen en middelen
- Materialen en middelen doelmatig gebruiken
- Materialen en middelen doeltreffend gebruiken

Leren

Leren van feedback en fouten

Plannen en organiseren

- Activiteiten plannen
- Tijd indelen

Zich op de behoeften en verwachtingen van de klant richten

Aansluiten bij behoeften en verwachtingen

Instructie en procedures opvolgen

- Discipline tonen
- Instructies opvolgen
- Werken volgens veiligheidsvoorschriften
- Werken volgens voorgeschreven procedures

Bijlage IV Interviewschema

Deelnemers: 11 oud-leerlingen van de Schalm

Tijdsduur: half uur per interview

Introductie:

Doel van het onderzoek en interview uitleggen.

Uitleg werkwijze: tijdens het interview zal ik aantekeningen maken. Deze worden vertrouwelijk behandeld. Aan het eind van het interview kun je de aantekeningen nalezen en kijken of alles klopt.

Doel van het interview:

Het doel van het interview is te weten wat de ervaring van oud-leerlingen is die de overstap naar vervolgonderwijs hebben gemaakt.

Topics interview:

- Hoe heb je de overstap naar vervolgonderwijs ervaren?
- Hoe was de voorbereiding?
- Wat ging goed?
- Welke competenties beheerste je al?
 - o Uitleggen wat er met welke competentie bedoeld wordt.
 - o 'Wat kan ik?' uit 'Heft in eigen handen' kaartjes meenemen naar de interviews.
 - o POP laten invullen.
- Waar had je nog moeite mee?
- Wat had je daarvoor nodig?

Persoonlijk Ontwikkelingsplan (POP)

Naam:
Groep:
Mentor:

Hier ben ik erg tevreden over... (drie competenties)						Hier wil ik aan werken... (drie competenties)														
1. 2. 3.						1. 2. 3.														
	Zelfstandig werken	1	2	3	4	5		Opkomen voor jezelf	1	2	3	4	5		Volgens een plan werken	1	2	3	4	5
	Inzet tonen	0	0	0	0	0		Praten en luisteren	0	0	0	0	0		Veilig werken	0	0	0	0	0
	Goede indruk geven	0	0	0	0	0		Werken met anderen	0	0	0	0	0		Problemen oplossen	0	0	0	0	0
	Werken onder druk	0	0	0	0	0		Werken met klanten	0	0	0	0	0		Netjes werken	0	0	0	0	0
	Dicipline tonen	0	0	0	0	0		Leiderschap tonen	0	0	0	0	0		Leren	0	0	0	0	0
	Aanpassen	0	0	0	0	0														

1= (bijna) nooit 2= af en toe 3= regelmatig 4= vaak 5= (bijna) altijd

Bijlage V Uitwerking interviews

1. Uitgestroomd 2010 -> Prinsentuin, dierenverzorging niveau 2, leerjaar 1.
2. Uitgestroomd 2010 -> Kellebeek AKA niveau 1 algemeen, leerjaar 1.
3. Uitgestroomd 2009 -> Kellebeek AKA niveau 1 algemeen, afgerond.
4. Uitgestroomd 2008 -> Prinsentuin, dierenverzorging niveau 2, afgerond.
5. Uitgestroomd 2008 -> Radius College, ICT niveau 2, afgerond.
6. Uitgestroomd 2008 -> Kellebeek AKA niveau 1 algemeen, afgerond.
7. Uitgestroomd 2007 -> Kellebeek Roosendaal zorghulp niveau 1, afgerond.
8. Uitgestroomd 2007 -> Kellebeek AKA zorg niveau 1, niet gehaald.

Hoe heb je de overstap naar vervolgonderwijs ervaren?

1.	Het was heel anders, want de Schalm was beschermd. Op Prinsentuin moet je veel zelf uitzoeken. Ik heb zelf vrienden gemaakt. Hierbij kreeg ik geen steun en hulp van mijn mentor. De overstap was groot. De Schalm was klein, nu wow ... groot.
2.	In het begin vond ik het wel moeilijk, omdat er onbekende mensen zaten en sommige waren ruige / stoere leerlingen. Hier moest ik aan wennen, omdat dit anders was als op de Schalm. Het niveau is moeilijker, maar uitdagend. Ik krijg zoveel papieren, wow!
3.	Het is goed gegaan. Het was wel even wennen, anders. Ik had er geen problemen mee. Het was wel een kleine school.
4.	In het begin was het wennen. Ik was toch best snel gewend. Ik had een fijne klas. Iedereen kon goed met elkaar opschieten. De lessen waren wennen. Ze geven anders les. Je moet meer theorie doen en ik kreeg vakken die ik nooit heb gehad, zoals wiskunde en biologie.
5.	Goed, geen problemen. Ik was er aan toe om deze overstap te maken. De opleiding was ook echt iets voor mij.
6.	Eigenlijk vond ik het wel moeilijk. Er was minder begeleiding. Hier moest ik aan wennen. Het is verder goed verlopen. Mensen begrepen je, dit was fijn. De Schalm was beschermd, nu kreeg ik alleen begeleiding bij leerstof.

7.	Dat was best zwaar, de overstap was groot. Je gaat de grote wereld in. Op de Schalm was het beschermd / close. Nu was de school zakelijker. Er werden geen grapjes gemaakt. Er zaten weinig gemotiveerde leerlingen. Het tempo werd niet aangepast.
8.	Het is goed gegaan. Ik kreeg introductielessen tot 1 okt. Ik heb ook tot die datum bij de Schalm ingeschreven gestaan. Als het niet zou lukken, kon ik nog terug. Tijdens de introductie hebben ze goed gekeken in welke klas ik het beste zou passen. Er zaten allerlei leerlingen in de klas. Ik had een leuke klas met een fijne mentor. Hier kon ik het goed mee vinden.

Hoe was de voorbereiding?

1.	Ik heb niet veel voorbereiding gekregen. Spannend, wat gaat eruit komen? Ik ben wel gewaarschuwd. De stof was moeilijker. Dit klopte in praktijk.
2.	Goed, omdat ik ambulante begeleiding kreeg. Ik was mezelf.
3.	Ik heb geen voorbereiding gekregen. Af en toe gesprekjes met mijn oude mentor over wat moeilijk zou zijn. Meer was niet nodig.
4.	Vanuit de Schalm heb ik geen voorbereiding gekregen. Ik ben wel een halve dag gaan meelopen op school. Misschien hadden dit er meer moeten zijn.
5.	Nou ik had een perfecte ambulante begeleider die mij destijds goed had voorgelicht over de situatie, en ook was hij bij de intakegesprek aanwezig om de situatie beter te verwoorden.
6.	Mwah, er werd een slechte indruk gegeven. Er werd gezegd dat er veel kinderen met gedragsproblemen zaten. Oei, gaat dit lukken? Is dit iets voor mij? Er zou meer voorbereiding moeten zijn: - Positief vertellen over de school - Niet alleen de verkeerde indruk geven - Dan ga je met een goed gevoel er naar toe
7.	De voorbereiding was goed, veel erover gepraat. In praktijk heb ik er niet veel

	aan gehad. Het was toch anders. Nu moest je het allemaal zelf doen.
8.	Ik heb geen voorbereiding gehad. Alleen een gesprek met de IB'er: Zou je dit wel doen? Ik zocht uitdaging en wilde graag iets leren.

Wat ging goed?

1.	Blij dat de klas meteen een hechte groep was. In de pauze staan we bij elkaar te kletsen. Over de dieren krijg je ook theorie, soort biologie. Ik dacht dat dit moeilijk zou zijn, maar ik krijg veel uitleg en het is duidelijk.
2.	Uiteindelijk had ik vrienden gemaakt. Sommige opdrachten kon ik zelf maken, zonder hulp.
3.	Het leren ging goed. Op een hoger niveau leren, kon ik aan. Er vielen wel veel lessen uit. Dit vond ik niet erg, want ik ben geen schoolmens.
4.	Het contact met de klas en sommige leraren. Het is al weer even geleden, dus ik weet het niet zo goed meer. Biologie viel mee.
5.	Vooraf het begeleiden van de ambulante begeleider was perfect.
6.	We konden elkaar goed begrijpen. Leren ging na een tijdje beter. Je kreeg begeleiding als je dit nodig had, maar moest ook veel zelfstandig doen. Contact met andere leerlingen, waar ik hulp aan kon vragen.
7.	Bepaalde lessen. De praktijk ging vanzelf, aangepast tempo en een niet zo grote groep. Sociale contacten, vooral tijdens het samenwerken. Als ik op mijn manier en tempo mocht werken, zoals een spreekbeurt of een presentatie geven, ging alles goed.
8.	In de klas ging het goed. Ik werd geaccepteerd. Anderen leerlingen hielpen me als dit nodig was. Ik had een leuke mentor. Ik ging met plezier naar school. Ik heb mijn certificaat 'Schoonmaken in de groothuishouding' gehaald.

Welke competenties beheerste je al?

1.	Opkomen voor jezelf: Anderen vroegen in de klas of het sneller mocht. Ik heb toen gezegd dat ik het dan niet meer kan bijhouden.
2.	- Inzet tonen: Ik wil altijd goed mijn best doen. - Goede indruk geven: Ik vind het belangrijk dat andere mensen me aardig vinden. - Praten en luisteren. - Werken met anderen: Het ligt eraan met wie. Soms durf ik niet altijd mijn mening te geven.
3.	- Inzet tonen: Als ik ergens aan begin, wil ik het ook afmaken. Het ligt er dan wel aan hoe belangrijk het is. - Opkomen voor jezelf: Ik bespreek problemen wel, maar het ligt eraan wie het is. Met de ene kan ik het beter vinden als met een ander. Als ik iemand niet mag, laat ik dit ook merken. - Werken met anderen: Ik ben eerlijk.
4.	- Werken met anderen: Het ligt er wel aan met wie ik moet samenwerken. - Goede indruk geven - Netjes werken
5.	Eigenlijk ging alles wel goed. Ik pas deze competenties altijd wel toe, alleen werken onder druk wat minder vaak.
6.	- Discipline tonen gaat goed. Dit vind ik belangrijk. - Praten en luisteren: Ik probeer alles goed uit te leggen, dat anderen met snappen. - Werken met anderen: Ik kan eigenlijk met iedereen wel goed samenwerken. - Problemen oplossen. - Leren: Vooral na een tijdje ging dit beter.
7.	- Goede indruk geven: Ik doe altijd mijn best. Ik ben voor 100 % gemotiveerd. - Discipline tonen: Dit verlang ik zelf ook heel erg. - Opkomen voor jezelf: Soms nog moeilijk, soms lukt het wel. - Werken met klanten: Ik heb goede feedback gekregen van de winkel

	waar ik stage heb gelopen. - Volgens een plan werken: Ik wil liever zelf improviseren dan met een vast plan. - Problemen oplossen: Hoe sneller het is opgelost, hoe beter.
8.	- Zelfstandig werken: Soms heb ik even hulp nodig, dan kan ik weer verder. - Werken met anderen: Ik kan het wel, maar ik wacht soms teveel af. - Werken met klanten: Dit kan ik goed. Ik luister en kijk mensen daarbij aan. - Volgens een plan werken: Dit zit er helemaal in. Op mijn werk worden er ook met briefjes gewerkt. - Veilig werken: Ik zie dingen en ga ze dan meteen opruimen.

Waar had je nog moeite mee?

1.	Ik vraag vaak naar de bekende weg. Ik ben onzeker en vraag dan dingen die ik eigenlijk wel weet. Fouten maken vind ik moeilijk. Dan baal ik ervan. Wiskunde. Dit hoeft eigenlijk niet zo. Bij het werken met dieren twijfel ik vaak of ik het wel goed doe.
2.	Voor jezelf opkomen: Ik ben een stille jongen. Als ze iets voor de grap zeggen, moet ik meer voor mezelf opkomen. Netjes schrijven: Mijn handschrift is soms niet te lezen. Dat ik niemand kende. Het waren vreemdelingen. Waar moet ik beginnen? Rekenen en Nederlands.
3.	Werken onder druk: Als iets snel af moet, ga ik te snel werken, dan maak ik fouten en wordt chagrijnig tegen anderen. Aanpassen: Ik vind het moeilijk om me aan te passen en doe het liefst wat ik wil doen. Ik ben eigenwijs. Ik had moeite met de cultuur. De Schalm was netjes. Op het Kellebeek was het een bende. Er waren asociale mensen, drugsgebruik, criminaliteit. Engels viel tegen. School dacht dat het wel goed zo komen, waardoor er hoge verwachtingen waren.

4.	Ik had moeite met sommige vakken, zoals wiskunde. Dit was niet zo erg, want als je een onvoldoende op je rapport had, kon je toch niet blijven zitten. Mijn instelling was: "Het maakt niet uit, want het is toch niet belangrijk". Ik dacht dat biologie moeilijk zou zijn.
5.	Ik had destijds alleen een beetje moeite met de taxi om dat vlekkeloos te regelen.
6.	Werken onder druk: Als ik in een bepaalde tijd iets moet doen, raak ik in paniek. Ik word dan verward en weet niet meer wat ik moet doen. Opkomen voor jezelf: Ik ben onzeker en kan moeilijk 'nee' zeggen. Ik had moeite met sommige vakken, zoals sport en alles wat met fijne motoriek te maken had. Sommige leraren behandelden je soms als een klein kind. Zelfstandig werken: Ik had meer hulp nodig bij de leerstof en onder tijdsdruk werken.
7.	De theorie kostte me moeite. Het is wel gelukt. Het tempo werd niet altijd aangepast. Bij sommige lessen ging het te snel. Theorie uit het boek leren en mee volgen. Ik was vaak te laat klaar met lezen. Zo moest ik onder druk werken. Opkomen voor jezelf, er werd soms te snel iets voor je ingevuld. Zonder dat er gevraagd werd of dit zo was.
8.	Rekenen. Nederlands. Dit kreeg ik volgens de methode 'Viataal'. Dit was erg pittig. Werken onder druk: Alleen als het een bekende opdracht is, lukt het me wel. Aanpassen: Ik wil het wel, maar soms vind ik het lastig en spannend. Vinden en houden van een stageplaats. Ik had weer meer epileptische aanvallen, waardoor ik begeleiding nodig had. Die konden ze niet altijd geven. Ik ben van de trap gevallen en had mijn arm gebroken. Ik had zo onvoldoende stage-uren.

Wat had je daarvoor nodig?

1.	Voor wiskunde krijg ik bijles. Voor het vorige proefwerk had ik een her, nu had ik wel een voldoende. Voor het maken van fouten en mijn onzekerheid. Hier moet ik zelf op letten. Aan mijn beoordeling kan ik dan zien of het verbeterd. Zelf de tekst hardop lezen en zo de fouten eruit halen. Ik ben naar de mentor gegaan om te vragen dat ze tegen de andere docenten wil zeggen dat ze duidelijke uitleg moeten geven. Soms ging het te snel en was het onduidelijk. Ik snapte het dan niet. Meer overtuiging hebben dat het niet mis gaat door positief te denken. Knop om en doen. Dan kijken wat er gebeurt.
2.	Ik had de hulp nodig van klasgenoten bij het opkomen voor mezelf. Dit heb ik zelf aan ze gevraagd. Schrijven is nog steeds niet netjes. Ik heb complimenten nodig van mijn loopbaanbegeleider (mentor) dat het netjes is. Hij geeft dan ook nog tips. Ik heb zelf initiatief genomen bij het contact met klasgenoten. Ik krijg 2x per week bijles voor rekenen (breuken en deelsommen) en Nederlands.
3.	Engels is gestopt. De hele klas had er moeite mee. Opeens vielen er veel lessen uit en daarna is het gestopt. Er was 1 vak wat ik niet van toepassing vond, gestopt. Ik weet niet eens meer wat dat was.
4.	Ik heb hulp voor wiskunde gekregen. Dit is alleen niet zo vaak geweest.
5.	Vaak werd er direct contact opgenomen met het taxi bedrijf door mijn ambulante begeleider, en werd er naar een tijdje zeuren toch actie ondernomen.
6.	Als ik moeite met de leerstof had, vroeg ik om hulp aan een andere leerling. Dit lukte goed. Meestal wisten de leraren dit en kwamen langs als er nog tijd over was. Er werd rekening met me gehouden. De klas wist dat ik moeite had met sommige vakken. In het begin heb ik uitgelegd waar ik moeite mee had. De klas wist dat ik moeilijk voor mezelf kon opkomen. Ik kreeg dan hulp van klasgenoten en werd op

	handen gedragen. Ik heb nu geleerd om beter voor mezelf op te komen.
7.	Ik ben meer thuis gaan studeren. Ik ben dan zelf thuis de tekst gaan lezen. Hier werd geen rekening met me gehouden. Gesprekjes met de mentor als ik gespannen was. Zo kon ik mijn verhaal kwijt.
8.	In de klas samen lezen en uitleggen. Zo kreeg ik meer tijd en snapte ik het beter. Ik heb opnieuw het 1^e jaar gedaan om aan voldoende stage-uren te komen. In dat jaar ben ik opgenomen in de Hans Berger Kliniek voor mijn epilepsie.

Hoe ziet het vervolg eruit?

1.	Ik wil graag naar niveau 3. Ik moet mijn diploma halen en een voldoende halen voor de praktijk. Er komen dan leraren die niets met mij te maken hebben, kijken op mijn stage en vragen stellen. Daarna krijg ik een beoordeling. Theorie en praktijk moet je behalen om naar niveau 3 te gaan.
2.	Niveau 1 ga ik wel halen. Hierna wil ik naar het Radius, verkoopmedewerker. Misschien moet ik weer met niveau 1 beginnen, omdat ik nu een brede opleiding heb gehad. Dit wordt nu uitgezocht. Anders ga ik door op het Kellebeek met niveau 2.
3.	Niveau 1 heb ik gehaald. Niveau 2 is niet doorgegaan. Er is veel beloofd wat niet is waargemaakt. Ik wilde naar dierenverzorging. Dit ging niet door, omdat alles te lang duurde en de opleiding daarna vol zat. Ik kreeg de keus uit: kinderen, bejaarden, planten. Ik moest iets gaan doen wat ik niet zag zitten. Ik had dan geen 100 % inzet, dus dit ben ik niet gaan doen.
4.	Niveau 2 heb ik gehaald. Op dit moment ben ik bezig met niveau 3 dierenverzorging. Het gaat nu redelijk. Het is lastig. Ik krijg nu nog meer theorie en nog vakken die ik niet heb gehad, zoals wiskunde, biologie, scheikunde en Engels. Ik heb nu 1 dag stage en 4 dagen school. Het contact met mijn mentor is niet echt goed. Ze is bemoeizuchtig. Ze wil het

	wel goed voor je doen, maar soms té. Dit botst. Het gaat nu al wel beter dan in het begin van het jaar. Ik ben in het 1e jaar van niveau 3 begonnen. Anders stroom je na niveau 2 door in het 2e jaar. De school was bang dat dit voor mij te moeilijk zou zijn. Als ik een 5,6 gemiddeld haal, mag ik door naar het volgende jaar. Anders moet ik van school af. Vorig rapport had ik een 5,4. Ik krijg nu bijles voor wiskunde en Engels. Alleen is Engels vaak niet doorgegaan. De lerares zegt dan dat ik geen inzet heb. Dierenverzorging is echt wat ik zelf graag wil. Ik wil niet naar niveau 4. Dit is te moeilijk.
5.	Niveau 2 heb ik gehaald. Op dit moment ben ik bezig met ICT niveau 3 / 4.
6.	Niveau 1 heb ik gehaald. Nu ben ik aan het werk: - Bij het Belastingkantoor 4 ochtenden als interieurverzorgster, betaald. In het begin had ik niet zoveel zin, maar het zijn aardige mensen en ik heb fijne collega's. - Bij de Jamin 2 middagen vrijwilligerswerk. Dan maak ik bestellingen en help ik klanten. Ik ga in september weer studeren. Ik had na niveau 1 al verder willen studeren, maar wist niet goed wat. Ik ga starten met niveau 2 zorg en welzijn. Ik onderschat mezelf en de zorg is breed. Uiteindelijk wil ik naar niveau 4: activiteiten begeleider gehandicapten.
7.	Niveau 1 heb ik gehaald. Ik ben daarna in niveau 2 zorg en welzijn ingestroomd in het 2^e jaar. Ik kon geen stageplaats vinden, alleen maar voor een niveau 3 leerling. Ik heb de theorie wel gehaald, maar geen bewijs gekregen. Theorie en praktijk moeten gehaald worden. Door de tijdsdruk in de zorg, vroeg ik mezelf af: Is dit wel wat voor mij? Ik moet dan op mijn tenen gaan lopen. Ik ben op zoek naar werk. Dan wil ik de BBL-opleiding niveau 2 administratie

	gaan doen. Ik vind dit leuk en het gaat goed. Ik doe nu verder vrijwilligerswerk: - Openluchtschool 1 dag: telefoniste en 's middags in een kleuterklas. - Visio 2 dagen: 1 op 1 begeleiding bij praktijklessen.
8.	Niveau 1 heb ik niet gehaald. Ik heb dat jaar twee keer over mogen doen om aan voldoende stage-uren te komen. In het laatste jaar had ik een stageplek waar ik vast werk zou krijgen, ook als ik mijn diploma niet zo halen. Er was een vast takenpakket van 8-12 voor mij. Zonder overleg kon ik opeens niet meer blijven. Ik ga nu 4 dagen werken bij de Uitdaging in Ulvenhout en 1 dag bij de Leijhoeve in Rijsbergen. Ik werk in de bediening. Ik heb al een certificaat voor 'taart bakken' en ben nu bezig met 'geld / kassa'. Ook ga ik nog naar een avondschoon, Educatie Netwerk. Ik volg daar de cursus 'Beter leren lezen, schrijven, rekenen'.

Bijlage VI Vergelijking oud-leerling 1, mentor, ambulant begeleider

Categorieën	Oud-leerling	Mentor	Ambulant begeleider (AB-er)
De overstap	Begin was moeilijk, door onbekende mensen. Ruige / stoere leerlingen. Wennen. Niveau is moeilijker, maar uitdagend.	Goed.	Redelijk. Moeite met aanpassen. Moeite met conflicten. Impulsief, kan soms kinderlijk overkomen. Kan slecht omgaan met kritiek. Gevoelig en kwetsbaar. Voelt zich snel gespannen en verliest snel de moed.
Successen	Vrienden maken. Opdrachten zonder hulp maken.	Snelle aanpassing Goed aan de slag met opdrachten. Meteen een stageplek.	Positief. Nauwgezet in afspraken en werk.
Problemen	Opkomen voor jezelf: stil. Handschrift is soms niet te lezen. Dat ik niemand kende. Rekenen en Nederlands.	In zichzelf geloven. Rekenen. Schrijven. Taal.	Vertraagd handelingstempo. Onzeker. Moeite met planmatig werken bij complexe theoretische opdrachten. Leesbaar schrijven met voldoende tempo.
Hulp	Van klasgenoten. Complimenten en tips van mijn mentor voor	Nog veel hulp nodig. Niveau past bij hem. Wil verder, maar of	Aandacht voor planning, structuur en motivatie bij tegenslagen.

	het schrijven. Zelf initiatief nemen bij klasgenoten. 2x per week bijles rekenen en Nederlands.	dit haalbaar is.	Coachende gesprekken voor sociaal en emotioneel welbevinden. Geheugensteuntjes Duidelijke, gerichte opdrachten. Controleren of instructie is begrepen. Extra les Nederlands en wiskunde/rekenen.
--	--	------------------	---

Bijlage VII Vergelijking oud-leerling 2, mentor, ambulant begeleider

Categorieën	Oud-leerling	Mentor	Ambulant begeleider (AB-er)
De overstap	Anders, minder beschermd. Veel zelf doen. Geen steun / hulp. Grote overstap, grote school.	Soepel.	Goed gegaan, door goede voorbereiding. Samen met ouders naar open dagen geweest. Gesprekken en testen - > positief advies.
Successen	Klas. Moeilijke theorie, maar veel uitleg dus duidelijk.	Goede inzet. Opkomen voor zichzelf.	Docenten hebben uitleg gekregen over de leerling en hadden begrip. Leerling heeft klas zelf uitleg gegeven. Open houding -> goed contact met klas. Stage lopen bij een vertrouwd adres.
Problemen	Vragen naar de bekende weg door onzekerheid. Bang om fouten te maken. Wiskunde. Twijfelen bij dieren of het wel goed gedaan wordt.	Heeft een beperkte energie, die goed verdeeld moet worden. Geen stevig werktempo.	Alles was nieuw en moest wennen aan: - Zelfstandig fietsen. - Wisselend lesrooster. - Nieuwe docenten. - Nieuwe klasgenoten. Heeft minder energie en moet hiernaar handelen. AVO vakken waren moeilijk, zoals wiskunde, Nederlands, Engels.

Hulp	Bijles wiskunde. Zelf letten op onzekerheid. Tekst hardop lezen voor fouten. Gesprek met mentor. Positief denken.	Aangepaste stagetijden. Af en toe rust nemen.	Extra lessen rekenen (wiskunde). Coachingsgesprek met AB-er.
-------------	---	---	---